

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Коновець Тетяна Іванівна

**ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ РОБОТИ ПЕДАГОГІЧНИХ
ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
З БАТЬКАМИ ОСОБЛИВИХ ДІТЕЙ**

Спеціальність 016 Спеціальна освіта
Освітньо-професійна програма Спеціальна освіта
(Олігофренопедагогіка. Логопедія)
Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістр

Науковий керівник
Ю.А.Бондаренко
доктор педагогічних наук,
професоркафедри спеціальної та
інклюзивної освіти
«___» _____ 2021 року

Виконавець Т.І.Коновець
«___» _____ 2021 року

Суми 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ РОБОТИ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	8
1.1. Інклюзія як шлях налагодження педагогіки партнерства	8
1.2. Педагогіка партнерстваяк один із факторів взаємодії.....	13
1.3. Шляхи налагодження партнерських стосунків з родинами дітей з особливими освітніми потребами	17
.... Висновки до першого розділу	24
РОЗДІЛ 2. СТАН ПРАКТИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ «ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА» В ОСВІТНЬО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	25
2.1. Організація та методика дослідження	25
2.2. Результати констатувального етапу дослідження	28
.... Висновки до другого розділу	31
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКІВ У РОБОТУ З РОДИНАМИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	32
3.1. Модель забезпечення рівня готовності педагогічних працівників до використання інноваційних форм роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами	32
3.2. Методичні рекомендації педагогічним працівникам закладів загальної середньої освіти у роботі з батьками дітей з особливими освітніми потребами щодо реалізації партнерських відносин	35
3.3. Методичні рекомендації батькам, які виховують дитину з особливими освітніми потребами щодо їх участі в освітньому процесі під час реалізації педагогіки партнерства	50
. Висновки до третього розділу	57
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64
ДОДАТОК	71

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ПФП – психофізичні порушення;

Дитина з ООП – дитина з особливими освітніми потребами

ГО – громадське об'єднання

ІПР – індивідуальна програма розвитку

ІРЦ – інклюзивно-ресурсний центр

МКФ-ДП – Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків

МОЗ – Міністерство охорони здоров'я України

МОН – Міністерство освіти і науки України

ООП – особливі освітні потреби

ВСТУП

Актуальність дослідження. В Україні спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості дітей з особливими освітніми потребами. Сім'ї, в яких є такі діти, становлять одну з найбільш вразливих груп населення. Досить довгий час існувало переконання, що батьки є першими й головними вчителями дитини. Тому, соціальна підтримка таких сімей – це вирішення цілого комплексу проблем, які пов'язані з наданням допомоги дитині: у її виживанні, лікуванні, освіті, соціальній адаптації та інтеграції в суспільство. У процесі взаємодії школи та сім'ї дуже важливо враховувати інтереси, пріоритети та проблеми таких сімей. Батьки дітей з ООП повинні бути головними партнерами з педагогами і працювати з ними у тісному контакті під час розробки й реалізації навчальних планів [1].

Цю проблему у своїх працях розглядають Я. Коменський, Я. Корчак, П. Лесгафт, І. Песталоцці, С. Русова, Ж.-Ж. Руссо, В. Сухомлинський, К. Ушинський. Вони обґрунтовують провідну роль сім'ї у розвитку дитини, залучення її до загальнолюдських цінностей. Про роботу з сім'ями, які виховують дитину з особливими потребами, згадують у своїх публікаціях І. Іванова, Г. Кравченко, В. Тарасун, А. Романенко, М. Радченко, В. Сорокіна, А. Ляшенко та ін. Про педагогічну допомогу родинам дітей з ООП говорили Е. Волкова, Н. Пезешкіан, Л. Пінчукова, С. Шаховська. Та, незважаючи на це, питання педагогічної роботи з батьками дитини з особливими потребами висвітлено в науковій літературі досить фрагментарно. Основна увага приділяється психологічній підтримці батьків. А от прикладні аспекти педагогічної роботи, у взаємодії школи та сім'ї, залишаються недостатньо вивченими. Тому вважаю за доцільне детальніше зупинитися на різновидах та формах означеної взаємодії.

Після народження дитини з відхиленнями у розвитку її батьки стикаються з наступними проблемами: суперечливі почуття до дитини;

відсторонення від неї, передача відповідальності за дитину державним навчальним закладам; в сім'ях, де є й інші, крім дитини з обмеженими можливостями, звичайні діти, труднощі пов'язані із застосуванням різних методів виховання у застосуванні до здорових дітей і дітей з ООП. Також батькам може бути властива негативна неадекватна поведінка – агресивність, дратівливість, нестриманість, недобррозичливість; психологічна травмованість, яка не дозволяє їм адекватно ставитися до проблеми народження дитини з особливими потребами [5, с. 8–9].

Зв'язок роботи з науковими темами. Дослідження виконано в межах колективної теми кафедри спеціальної та інклюзивної освіти: «Корекційно-реабілітаційна діяльність в сучасному освітньому просторі» (державний реєстраційний номер 0121U 09109).

Метою дослідження є визначення педагогіки партнерства як інноваційної форми роботи педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти з сім'ями дітей, які мають особливі освітні потреби.

Завданням дослідження є:

1. Вивчити стан досліджуваної проблеми в теорії і практиці спеціальної та інклюзивної освіти.
2. Вивчити стан практики роботи закладів освіти з сім'ями дітей, які мають особливі освітні потреби.
3. Дослідити рівні взаємодії учасників освітнього процесу з дітьми з особливими освітніми потребами та їх батьками.
4. Розробити модель забезпечення рівня готовності педагогічних працівників до використання інноваційних форм роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами.....
5. Розробити методичні рекомендації для батьків дітей з особливими освітніми потребами та педагогічних працівників щодо шляхів партнерської взаємодії

Об'єкт дослідження—процес взаємодії педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти з батьками дітей з особливими освітніми потребами.

Предмет дослідження —інноваційні форми роботи педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти з батьками особливих дітей.

Методи дослідження.Для розв'язання завдань щодо налагодження партнерських відносин між педагогами та батьками дітей з особливими потребами використовувалися *теоретичні методи*: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та *емпіричні методи*: аналіз документації, педагогічне спостереження, анкетування, *методи математичної статистики*.

Елементи наукової новизни. У магістерській роботі було *узагальнено* матеріал щодо впровадження педагогіки партнерства у освітній процес при роботі з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами; *доповнено* дані щодо рівнів взаємодії учасників освітнього процесу з дітьми з особливими освітніми потребами та їх батьками; *розроблено* модель забезпечення рівня готовності педагогічних працівників для використання інноваційних форм роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами.

Практичне значення роботи полягає у тому, що розроблені методичні рекомендації сануть у нагоді педагогічним працівникам закладів загальної середньої освіти у роботі з батьками дітей з особливими освітніми потребами та батькам дітей з особливими освітніми потребами. Результати дослідження, проведені під час написання роботи, стануть у нагоді здобувачам вищої освіти, які займаються науковою роботою у межах цього проблемного поля та викладачам закладів вищої освіти для розширення змісту дисциплін зі спеціальності 016. Спеціальна освіта.

Структура та обсяг магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатку на 73 сторінках. У тексті містяться 3 таблиці, 1 рисунок. Основний зміст магістерської роботи викладено на 62 сторінках. Загальний обсяг магістерської роботи – 73 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ РОБОТИ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

1.1. Інклюзія як шлях налагодження педагогіки партнерства

Інклюзія як соціальна ідея стала принципом державної політики в процесі боротьби за прийняття іншого, несхожого, боротьби проти дискримінації на підставі індивідуальних відмінностей. Ставши принципом державної політики, ця ідея зазнала певних змін. Її реалізація в освіті або практиці охорони здоров'я призвела до необхідності реально забезпечити право на освіту для людей з ООП, а не просто проголосити рівність цих прав і дати можливість включатися в один освітній процес.

Міжнародні стандарти в галузі прав людини ґрунтуються на ідеї участі кожної особи в суспільному житті на засадах рівності й без дискримінації (ООН, 1993). Інклюзія (від англ. inclusion – включення) – процес посилення ступеню участі всіх громадян у соціумі, і насамперед тих, що мають проблеми у фізичному розвитку. Важливо зазначити, що терміни «інклюзія» та «інтеграція» не є тотожними. Інклюзія є соціальною ідеєю, яка передбачає гуманізацію суспільних відносин і дотримання прав осіб з обмеженими можливостями на якісну та доступну освіту; підходом, який допомагає адаптувати освітню програму та навчальне середовище до потреб осіб, які відрізняються своїми навчальними можливостями. Інтеграція ж, це пристосування осіб з особливими потребами до певних умов, тобто зусилля спрямовані на їх введення у регулярний сталий простір, у тому числі й освітній.

Інклюзія в освіті як частина інклюзивного суспільства – це процес реального включення дітей з особливими потребами в активне суспільне

життя, середовище однолітків. В основі інклюзивної освіти лежить ідея, в основі якої рівне однакове ставлення до всіх людей. В той же час вона створює спеціальні умови для дітей з особливими потребами: освітнє середовище має відповідати потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від її особливих потреб.

На основі використовуваного у міжнародному обігу практичного та правового матеріалу, стало можливим сформулювати цілий ряд принципів щодо організації і реалізації інтеграційних процесів.

1. Принцип опори на державне законодавство щодо соціальної інтеграції та інклюзивної освіти.

2. Принцип нормалізації соціального середовища, тобто люди з обмеженими можливостями мають право вести звичайне, властиве іншим людям, життя.

3. Принцип неподільності інтеграції: кожна дитина з обмеженими можливостями, незалежно від виду і тяжкості порушення, береться до уваги в процесі інклюзивної освіти в міру своїх можливостей.

Та основний принцип інклюзії: всі діти мають навчатися разом, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, які існують між ними.

Навчання осіб з особливими потребами ґрунтується на принципах виваженої педагогіки. Вона передбачає, що різноманітність між людьми є природним явищем. Кожна людина в певний момент свого життя або в певній ситуації може потребувати допомоги інших осіб для задоволення власних потреб. Створення умов для активності дітей із певними обмеженнями спілкування, пересування або самообслуговування є багатогранним процесом, який, в результаті, здійснює позитивний вплив як на розвиток дітей з ООП, так і на розвиток дітей з нормотиповою поведінкою.

Основна ідея інклюзивної освіти – включення дітей з особливими потребами від школи до включення у суспільство. Спільне навчання має на

меті не лише запобігти ізоляції дитини з особливими потребами від інших, але й забезпечити її залучення до тих же соціальних груп і мати таке ж щоденне життя, як і дитини без особливих потреб.

Безпосереднє оточення індивіда (сім'я) та суспільство (відсутність сегрегації) являються основними зовнішніми факторами, що ускладнюють або полегшують залучення особи в суспільну діяльність.

Організація соціально-педагогічної роботи з сім'єю, яка виховує дитину з відхиленнями у розвитку, передбачає кілька етапів:

- діагностично-конструктивний етап – дослідження мікросоціуму і виховного ресурсу сім'ї; аналіз основних проблем і проєктування соціально-педагогічного процесу в сім'ї, підбір засобів і методів відновлення відповідно до загальних цілей виховання;

- організаційний – полягає у пізнавальній діяльності, що включає різні форми педагогічної анімації в організації сімейно-побутової праці, освітніх заходів, дозвілля і передбачає проєктування корекційно-педагогічного процесу в умовах сім'ї, підбір засобів і методів роботи;

- комунікативний – допомога у встановленні оптимальних взаємин між батьками і дітьми, іншими членами сім'ї в сфері найближчого оточення; сприяє становленню нових форм взаємодії з дитиною, яка має відхилення у розвитку, засвоєння специфічних засобів спілкування [2, с. 78–80].

Задовго до входження дитини в соціальне середовище навчального закладу необхідно провести просвітницьку роботу серед громадськості з метою формування позитивних установок щодо сприйняття дітей з особливими потребами; підготувати педагогічний колектив до роботи з такими дітьми та їхніми родинами; формувати толерантне ставлення до них. З огляду на етапи педагогічної роботи з сім'ями дітей з ООП, пропоную наступні кроки співробітництва (до початку навчального року): організація команди фахівців для надання необхідної консультативної та

практичної допомоги батькам; запрошення батьків на загальні батьківські збори, на День відкритих дверей; організація зустрічей педагогів з батьками дітей з ООП в межах класу; з'ясування очікувань батьків і визначення цілей подальшої спільної роботи; створення груп взаємодопомоги для батьків в умовах установи. Робота з батьками на початку навчального року починається з залучення їх до складу психолого-педагогічної команди індивідуального супроводу дитини. Спільне з батьками написання ІІР забезпечить їх інформування про потенційні можливості дитини, динаміку її розвитку та врегулює ряд суперечливих питань.

Школа і сім'я, батьки і вчителі, батьківський комітет і адміністрація школи – єдине ціле. Їхня діяльність спрямована на дитину, її навчання, виховання, розвиток, становлення.

Спільна робота школи і родини ґрунтується на принципах гуманістичної педагогіки:

- пріоритетності – підкреслює величезне значення сім'ї у фізичному й духовному становленні особистості й суспільства;
- громадянськості – ґрунтується на усвідомленні педагогами і батьками місця кожної сім'ї у суспільно-державній системі;
- демократизму – означає встановлення партнерських взаємин між школою і сім'єю у вихованні дітей;
- гуманізації взаємин педагогів і батьків – спрямовує класного керівника, вчителя, на: дії і заходи, які зміцнюють і підвищують авторитет батьків; прояв довіри до виховних можливостей родини, підвищення рівня її педагогічної культури і активності у вихованні;
- педагогічний такт – неприпустимість грубого втручання в життя сім'ї; життєстверджуючий, оптимістичний настрій у вирішенні проблем виховання, опору на позитивні якості дитини, сильні сторони родинного виховання, орієнтацію на успішний розвиток

особистості; принцип ретроспективності орієнтує на осмислення і використання історичного досвіду виховання в українській родині;

- принцип педагогізації батьків передбачає, що одним із головних завдань школи залишається організація і здійснення педагогічного всеобучу.

Таким чином означені принципи є орієнтирами у роботі з батьками і спрямовують її на оволодіння необхідними знаннями, вміннями, навичками щодо розвитку батьківських компетентностей.

На думку міжнародних експертів, Україна зробила потужний крок вперед в питанні розвитку інклюзивного навчання. Якщо в 2015/2016 навчальному році в інклюзивних класах навчалися 2720 дітей з ООП, тобто лише 5,8% від загальної кількості дітей з ООП. То, станом на 1 січня 2020 року, в інклюзивних класах навчається 19345 учнів із особливими освітніми потребами, а на 01 січня 2021 року в Україні в інклюзивних класах - 25078 учнів. Це майже в 10 разів більше, ніж 5 років тому. Загалом у школах створено 18687 інклюзивних класів. У 2020–2021 навчальному році майже 43% від загальної кількості шкіл організували інклюзивне навчання, тобто майже кожна друга школа в Україні навчає дітей з ООП. Ця кількість у 8 разів перевищує дані п'ятирічної давнини.

У 2020- 2021 навчальному році інклюзивне навчання організовано в 24 закладах загальної середньої освіти, працюють 76 класів, де навчаються 138 учнів, що на 41 чол. більше, ніж у минулому навчальному році (рис. 1.1).

У класах з інклюзивним навчанням кількість учнів з особливими освітніми потребами в основному не перевищує норми.

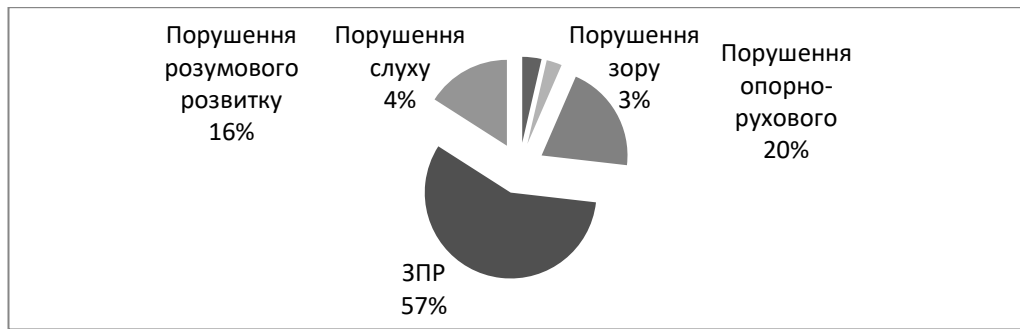

Рис. 1.1. Інклюзивне навчання, організоване для дітей за такими категоріями

Для порівняння, на прикладі однієї з громад Сумської області хочу показати, що якщо на підставі висновків ІРЦ про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, довідок, наданих ЛКК лікарні, клопотань директорів закладів загальної середньої освіти про організацію індивідуальної форми навчання у закладах освіти протягом 2020-2021 навчального року для 10 дітей була організована індивідуальна форма навчання та створені всі необхідні для її впровадження умови і було відкрито 4 (чотири) інклюзивних класи. В той же час провадилася інформаційно-роз'яснювальна робота щодо впровадження інклюзивного навчання для таких дітей, соціалізації їх у суспільство. Тому, у 2021 – 2022 н.р. – крім 3 наявних інклюзивних класів, було відкрито ще 2-а інклюзивні класи.

1.2. Педагогіка партнерства як один із факторів взаємодії

Основою школи, яка заснована на взаємній повазі до особистості, праві вибору і відповідальності за прийняті рішення, є педагогіка партнерства. Головною особливістю української школи є вчитель, який у своїй діяльності спирається на принципи свободи творчості й професійного розвитку та батьки, які, у свою чергу, мають бути

вмотивовані на навчання своїх дітей. Без мотивації батьків, цей процес буде гальмуватися. Наш час вимагає оновленої стратегії у взаємодії педагогів і батьків, розширення тематики життєво важливих проблем, надання більшої щирості та відвертості зустрічам, бесідам, їхній конструктивності, неформальності. Адже більшість батьків перебувають у стані психологічного стресу, спричиненого народженням дитини з особливими потребами. Дехто з них не може змиритися і прийняти цю інформацію впродовж усього життя. Тому педагоги повинні знати про істотні емоційні стани батьків дітей з ООП:

1. Шок – перша реакція батьків на усвідомлення горя. Це руйнівний період, коли вони відчувають себе в прирвміж минулим і майбутнім. У них виникає крах надій, протест проти злої долі.

2. Заперечення – віра в зцілення, помилковість діагнозу. Це час, коли надії змінюються відчаєм (батьки все ще не можуть прийняти того, що сталося і шукають канал для вивільнення негативних емоцій).

3. Депресія – почуття пригніченості – батьки емоційно не сприймають можливу позитивну перспективу свого життя і життя своєї дитини.

4. Прийняття нової реальності (конструктивна поведінка) – перед батьками відкриваються нові цінності й бачення сенсу життя.

Зважаючи на ці емоційні стани вчителі повинні пам'ятати про два суттєві шляхи успішної співпраці :

1. Постійне, чітке, двостороннє спілкування.
2. Залучення батьків до освітнього процесу.

Серед спільних завдань у діяльності навчального закладу і сім'ї, у питанні вирішення проблем навчання, виховання та розвитку дітей, можна виділити наступні:

- інтеграція зусиль сім'ї та педагогічного колективу в діяльності щодо розвитку особистості дитини;

- підвищення психолого-педагогічної культури батьків, поповнення багажу їх знань, умінь і навичок виховної взаємодії з дітьми;
- підвищення рівня проінформованості батьків та їхньої компетентності з проблем формування здорового способу життя, [5, с.20-21].

Роль батьків у навчально-виховному процесі дуже важлива. Від їх залучення до шкільного життя виграє дитина.

Під час роботи з батьками треба використовувати інноваційні форми роботи: рольові ігри; дні родини; батьківські посиденьки; спільні екскурсії; зустрічі за «круглим столом»; семінари; демонстрацію фільмів на педагогічну тематику. Запровадження «Педагогіки партнерства» у відносинах школи й сім'ї допоможе соціалізації як дитини з ООП, так і її батьків.

Говорячи про «Педагогіку партнерства» ми стикаємося з педагогічним трикутником «діти – батьки – вчителі», де батьки і педагоги є міцним фундаментом і підтримкою для дитини. Їхня мета – досягти гармонії у трикутнику, стати активними учасниками, помічниками у житті та вихованні дітей. Сучасні батьки, у щоденному вирі побутових проблем, не завжди усвідомлюють, що мають справу з дитиною покоління Z. Це діти, які прийшли у світ цифрової епохи і вже ніколи не зможуть уявити своє життя без Інтернету та різноманітних гаджетів. Це діти, які вивчають різні мови, читають он-лайн, спілкуються з однолітками з-за кордону, мають дуже широкі горизонти уподобань. Сьогодні доцільно говорити про зміну моделі: «освіта – навчання» на наукову теорію «освіта – становлення». Тобто становлення індивідуальності, самотворення, самоформування особистості. Головна мета педагогів, батьків і освіти загалом – становлення особистості дитини з особливими потребами та її соціалізація. Тому, навіть у цьому ракурсі, педагогіка партнерства не відмінняє вимогливість вчителя, а подає її в іншому форматі. Ідеально, коли вчитель виступає не в ролі вчителя, а у новій ролі – ролі фасилітатора (той,

хто підтримує, допомагає дитині в її навчальній діяльності через педагогічну взаємодію); ролі тьютера (той, хто індивідуально працює з інтересом дитини – виявляє освітні запити, проєктує освітню діяльність, організовує рефлексію), ролі «коуча» («наставника», тренера, тобто людини, яка веде до досягнення запланованого результату).

Тобто розподіл функцій у «педагогічному трикутнику» наступний:

- до функцій вчителя входить ретельно підготувати вдома для дитини навчальне завдання, продумати в деталях хід його вирішення;
- функція учня – на добровільних засадах прийняти запропоновану вчителем вправу і самостійно її виконати;
- функція батьків – створити умови для виконання завдань дитиною. В такому випадку всі учасники навчання і виховання – рівноправні, вони – суб'єкти діяльності. Ніхто ні над ким не застосовує владу. Так реалізовується ідея рівності.

Наступним кроком є формування нового освітнього середовища як для вчителя так і для учня та його батьків. Освітнє середовище повинно мати інформаційно – комунікаційне оснащення, сприяти професійній активності педагога, підвищувати ефективність його роботи через індивідуальний підхід у навчанні.

Не менш важливим кроком є зміна підходів до оцінювання результатів навчання. Тепер оцінювання розглядається як можливість відстеження прогресу учнів, діагностики їх потреб, оцінювання навиків критично мислити, креативити, мати здатність до співпраці та взаємної відповідальності.

На що треба звернути увагу педагогу, впроваджуючи принципи педагогіки партнерства у свою практичну діяльність?

Школа – це освітній простір дитинства, який будується на принципах: рівності, домовленості, взаємоповаги, переосмислення ролі вчителя.

Заходячи у клас вчитель повинен пам'ятати такі правила:

- повага до особистості дитини;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у стосунках;
- взаємодія-домовленість-взаємоповага;
- розподілене лідерство (право вибору та відповідальність за нього).

1.3.Шляхи налагодження партнерських стосунків з родинами дітей з особливими потребами

Щоб інклюзивна освіта успішно впроваджувалася в життя, надзвичайно важливо організувати співпрацю, взаємодію педагогів і родин дітей з особливими освітніми потребами. Керівник загальноосвітнього закладу в цій ситуації виступає фасилітатором у налагодженні стосунків між педагогами, здобувачами освіти та батьками.

Я вважаю, що щоб залучити батьків до активної участі в ухваленні рішень, які стосуються їхньої дитини, у школі повинні бути наявні три компоненти:

- дружня атмосфера у педагогічному колективі;
- постійний обмін інформацією між родиною дитини і школою;
- ставлення до батьків, як до колег.

Тому головним правилом у співпраці педагогічних працівників із батьками дітей з ООП є орієнтування виховання насім'ю, а не на суспільство, його думку. До таких практик належать: адлеровська модель, навчально-теоретична модель, модель чуттєвої комунікації, модель, заснована на транзактному аналізі Є. Берна, модель групових консультацій Х.Джинота.

Адлеровська модель. Основна ідея цієї програми основана на взаємній повазі між усіма членами родини, не застосуванні сили та диктату

щодо дитини. Головною умовою цієї програми є визнання індивідуальних відмінностей і різних можливостей членів сім'ї.

Навчально-теоретична модель. Основна ідея цієї моделі навчити батьків навчити оцінювати і прогнозувати поведінку, яка забезпечить формування соціальних навичок поведінки.

Модель почуттєвої комунікації. Вона орієнтується на виховання у батьків навичок спілкування, творчого начала, зміцнення почуття впевненості в собі.

У моделі, заснованій на транзактному аналізі Е.Берна, кожен учасник взаємодії розглядається в певному його стані: Дитина, Батько, Дорослий. Метою виховання батьків є формування вміння розуміти свою поведінку і поведінку навколишніх у категоріях транзактного аналізу, що дозволяє більш ефективно керувати взаємодією.

Модель групових консультацій. Її засновник дитячий психотерапевт Хаїм Джайнотт. Його модель заснована на тому аби навчити батьків вирішувати конкретні проблеми, що виникають у сім'ї; забезпечити обмін досвідом виховання дітей між батьками; допомогти батькам зрозуміти себе, що допоможе їм краще розуміти своїх дітей.

Співпраця на засадах «педагогіки партнерства» є дуже важливою при визначенні чітких виховних завдань, які в повному обсязі можуть бути вирішені лише під час спільної діяльності, а не самотужки. В освітніх закладах повинні використовуватися три постулати орієнтовані на сім'ю:

1. Сім'я є основним одержувачем послуг. Надаючи освітні послуги, треба враховувати потреби всіх членів родини, які займаються освітою дитини і доглядом за нею.

2. Члени родини є найважливішими учасниками освітньої команди – головних людей, які відповідають за рішення, ухвалені стосовно освіти їхньої дитини. Така співпраця розпочинається від індивідуальної роботи з

учителями для вирішення конкретних проблем – до участі в батьківських радах щодо навчальної програми закладу.

Але, як свідчить досвід, сім'ї частіше отримують послуги, пов'язані з їхньою дитиною, і рідше – ресурси для вдосконалення власної роботи або добробуту.

Тож працівники навчального закладу мають створювати комфортне середовище як для дитини, так і для її батьків. Тобто, педагоги мають визнавати батьків дітей з ООП як партнерів та здійснювати педагогічну діяльність з орієнтацією на інтереси сім'ї:

- донесення до батьків повної та неупередженої інформації про їхніх дітей;
- постійна допомога спеціалістів психологічної служби у питаннях надання необхідної емоційної підтримки;
- створення умов для взаємопідтримки батьків.

Це одне з найважливіших завдань адміністрації закладу та педагогів і, водночас, перший крок на шляху до довірливих партнерських стосунків з родинами.

Тобто, якщо говорити про принципи роботи з сім'ями дітей з особливими потребами, то головними серед них є такі принципи гуманістичної педагогіки як:

- пріоритетності – підкреслює величезне значення сім'ї у фізичному й духовному становленні особистості й суспільства;
- принцип громадянськості ґрунтується на усвідомленні педагогами і батьками місця кожної сім'ї у суспільно-державній системі;
- принцип демократизму означає встановлення партнерських взаємин між школою і сім'єю у вихованні дітей;
- принцип гуманізації взаємин педагогів і батьків. Він спрямовує класного керівника, вчителя, на дії і заходи, які зміцнюють і підвищують авторитет батьків; прояв довіри до виховних можливостей родини .

Щоб почати впроваджувати в роботу вищезгадані принципи, педагогу треба скласти соціальний паспорт родини дитини з ООП. Адже соціальний супровід родин дітей з ООП, для встановлення рівня педагогічної роботи, дуже важливий. Для соціального паспорта треба вчасно зібрати інформацію про:

- склад сім'ї;
- соціальний статус сім'ї;
- культурний та освітній рівень батьків;
- становище дитини у сім'ї;
- стосунки батьків зі спеціалістами навчального закладу та батьками інших дітей класу;
- педагогічну компетентність батьків у вихованні дитини з вадами психофізичного розвитку;
- готовність батьків співпрацювати зі спеціалістами навчального закладу та їх безпосередню практичну участь у процесі корекційної роботи.

Під час взаємодії школи та сім'ї треба враховувати інтереси та проблеми сімей. Із сказаного ми робимо висновок про те, що спілкування сімей дітей з ООП не обмежується одним педагогом, який безпосередньо працює з їхньою дитиною. На кожному з етапів соціалізації дитини з'являються нові спеціалісти, які вносять свій внесок в адаптацію такої родини у суспільство. Цей внесок полягає, наприклад, в організації просвітницької роботи щодо підтримки родини, консультації осіб, які піклуються про дитину: батьків/опікунів, вчителів, асистентів вчителів та інших. Як з дітьми, так і з батьками робота може бути індивідуальною або груповою [4, с. 5].

Під час роботи з батьками для досягнення поставленої мети можна використовувати такі форми:

- загальні засідання по інформуванню;

- батьківські навчальні семінари, тренінги про завдання та зобов'язання батьків в процесі виховання та навчання дітей;
- індивідуальне та групове консультування [3, с. 83].

Засідання по інформуванню найчастіше відбуваються на початковому етапі спілкування, але можуть проводитися і частіше.

Навчання батьків, як і дітей, треба проводити систематично, з орієнтацією на розвиток батьківських компетенцій, формуванню стосунків, що відповідають їх соціальній ролі, корекцію/розвиток поведінки та навичок батьківства [1, с. 13].

Ще однією формою роботи з батьками є залучення їх, як волонтерів, у різноманітні заходи, що проводяться у навчальному закладі. Батьки можуть брати участь у:

- практичній діяльності з дитиною разом з фахівцями (ігри, виховні заходи, екскурсії тощо);
- створенні та адаптації дидактичних матеріалів;
- ремонтні роботи та ін.

Роль батьків дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі дуже важлива. Це, принципово, проявляється в наданні інформації про дитину під час створення індивідуальної програми розвитку (ІПР) [2, с. 199].

На жаль, не всі батьки з задоволенням прийматимуть участь у створенні програми індивідуального розвитку своєї дитини та надавати інформацію про неї. Причини такої поведінки можуть бути різні, як от:

- перекладання відповідальності за навчання своєї дитини на вчителя («Це ж педагог, він знає як навчати, а я – ні», - ось один з аргументів таких батьків;
- «Не треба нам ніякої ІПР. А то люди скажуть, що дитина не така. Нехай з двійками, але атестат/свідоцтво як у всіх», - це ще одна причина.

Приклади можна наводити ще і ще. І педагогам треба бути готовими до цього. Саме тому, плануючи роботу з такими батьками треба використовувати наступні форми співпраці:

- постійно спілкуватися з батьками та дитиною;
- у розмові використовувати зрозумілу мову (без використання спеціальних термінів);
- надавати можливість самостійно вирішувати, в якій мірі вони можуть долучитися до процесу ІПР;
- радитися про проблемні питання, які можуть і будуть обговорюватися під час засідання групи ІПР;
- вказувати на очікувані результати співпраці школи та родини щодо розвитку дитини з ООП [3, с. 204].

Перший інститут, який здійснює соціалізацію дитини з відхиленнями в розвитку, це її сім'я. У процесі дорослішання діти цієї категорії наштовхуються на великі труднощі. Їх (труднощі) можна розділити на етапи:

I етап соціалізації – входження дитини в соціум. Перша сходинка – це її адаптація в родині. Чим адекватнішою буде реакція родини, тим безболіснішою буде соціалізація дитини з ОП.

II етап соціалізації – перебування дитини у навчальному закладі. Тут важливу роль відіграє такт педагогів. Їхнє ставлення до дитини з ООП.

III етап соціалізації – адаптація дитини та її сім'ї у суспільстві (пошук інших сімей з подібними проблемами, встановлення контактів, пошук своєї "соціальної ніші").

Важливість співпраці з батьками підкреслюється і в українському законодавстві. Зокрема, Закон України «Про загальну середню освіту» надає батькам право:

- обирати навчальні заклади та форми навчання для неповнолітніх дітей;

- приймати рішення щодо участі в інноваційній діяльності загальноосвітнього навчального закладу;
- звертатися до відповідних органів управління освітою з питань навчання і виховання дітей;
- захищати законні інтереси дітей .

На сьогоднішній день характерною рисою розвитку спеціальної педагогіки є пошук нових шляхів соціальної адаптації дітей з психічними та фізичними порушеннями. Успішна соціалізація дитини з особливими освітніми потребами можлива лише за умови активної участі в цьому процесі батьків. У зв'язку з цим, проблема емоційних стосунків сім'ї дитини з відхиленнями в розвитку є дуже актуальною.

Саме з власної сім'ї дитина формує уявлення про морально-людські цінності, норми поведінки, характер взаємовідносин між людьми. Психологічна зрілість батьків, досвід соціального спілкування найчастіше мають вирішальне значення в розвитку дитини.

Однак батьки дуже потребують такої допомоги, як:

- просвітницька робота щодо відстоювання прав їхньої дитини на рівний доступ до якісної освіти;
- психологічна підтримка;
- матеріальне забезпечення.

Зрозуміло, що ставлення дитячого колективу до дитини з особливими потребами є неоднозначним. Звичайно, в цьому проявляється думка батьків. Тобто впровадження інклюзивної освіти повинно розпочинатися з просвітницької роботи з суспільством. Для нас думка суспільства є дуже важливою і тому визначення проблемних точок у питанні впровадження інклюзивної освіти являється пріоритетним завданням педагогічної спільноти. Тож, для педагога, який буде вчителем інклюзивного класу обов'язковим є розгляд питання моніторингу ставлення всіх учасників освітнього процесу до інклюзії.

Для цього можна використовувати різні форми взаємодії. Але, на мою думку, найдоцільнішим буде анкетування. Його можна проводити як за допомогою анкет розроблених і затверджених Міністерством освіти і науки України так і власно розроблених анкет.

Висновки до першого розділу

Інклюзивна освіта є сучасною інноваційною тенденцією. Розробка її методичних принципів та технологій наразі є предметом широкого обговорення педагогічної спільноти та громадських об'єднань з метою впровадження та застосування принципу «Педагогіка партнерства» у взаємодію між усіма учасниками освітнього процесу.

Педагогіка партнерства зорієнтована на налагодження довірчих партнерських відносин при взаємодії учасників трикутника «Педагоги – діти – батьки». Виходячи з досвіду роботи з родинами, де є діти з ООП, можна сказати що, чим більше залученні батьки в інклюзію, тим більша ймовірність досягнення бажаних результатів у дітей.

Аналіз запропонованих шляхів настановує на думку, що спільним для всіх моделей є те, що вони орієнтуються на інтереси сім'ї, а не на суспільство. А значить, впровадження саме цієї ідеї є головним під час вибору шляхів налагодження партнерських стосунків при організації взаємодії навчального закладу і сім'ї.

РОЗДІЛ 2

СТАН ПРАКТИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ «ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА» В ОСВІТНЬО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

2.1. Організація та методика дослідження

Дослідження обраної проблеми проводилося протягом 2020-2021 р.р. і включало такі етапи:

Перший етап. На початковому етапі було проведено аналіз спеціальної літератури з проблеми дослідження, визначено актуальність, об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження.

Другий етап. На другому етапі було досліджено особливості роботи педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти з сім'ями дітей, які мають особливі освітні потреби; розроблено шляхи впровадження «Педагогіки партнерства» в освітній процес.

На *третьому етапі* відбулося узагальнення результатів дослідження, внесення відповідних коректив.

Базою дослідження стали заклади загальної середньої освіти Зноб-Новгородської селищної ради, Сумської області.

Контингент досліджуваних – батьки дітей з ООП та їх головні партнери – педагоги.

На констатувальному етапі експерименту було поставлено і вирішено такі завдання:

- визначення рівнів обізнаності педагогів з метою та завданнями впровадження інноваційних форм роботи з батьками дітей з ОП;
- аналіз завдань інноваційних форм роботи у плануванні та проведенні просвітницької корекційно-розвивиткової роботи з батьками

дітей з ОП;

– виявлення рівнів готовності педагогів та батьків до впровадження «Педагогіки партнерства».

Метою проведення формувального етапу дослідження стала апробація та перевірка ефективності впровадження інноваційних форм роботи при взаємодії з сім'ями дітей з особливими потребами.

Контингент досліджуваних складав по 6 родин у експериментальній та контрольній групах. У взаємодії з родинами експериментальної групи застосовувалися інноваційні форми роботи. Щодо родин дітей з особливими потребами, які входили до контрольної групи, використовувалися традиційні форми роботи з батьками.

На початку формувального етапу експерименту було проведено роботу з педагогами експериментальних груп: подано перелік та опис інноваційних форм роботи з батьками дітей з особливими потребами; проведено бесіди за змістом зазначених матеріалів, опитування, анкетування (додаток 1А).

Методами дослідження на констатувальному етапі стали такі: бесіда з педагогами класів з інклюзивною та індивідуальною формами навчання, аналіз планування педагогів, педагогічне спостереження, виявлення рівнів готовності педагогів до взаємодії з батьками дітей з ООП, методи математичної статистики.

Спираючись на концепцію запровадження інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти, було визначено такі критерії щодо готовності педагогів до співпраці з батьками дітей з ОП:

- обізнаність педагогів із інноваційними формами;
- орієнтування в особливостях розвитку дитини з певним порушенням розвитку;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- діалог – взаємодія – взаємоповага;

– принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність, обов'язковість виконання домовленостей).

На їх основі з'ясовано й схарактеризовано рівні готовності педагогічних працівників до впровадження педагогіки партнерства, такі як: високий, середній і низький. Схарактеризуємо їх:

Високий рівень готовності педагога до інноваційної діяльності у взаємодії з батьками дітей з особливими потребами характеризується:

– стійково вираженою креативністю, активністю і продуктивністю, яка забезпечується створенням пошукової інноваційної діяльності в освітньому середовищі;

– опануванням вчителем технікою організації і проведення дослідно-експериментальної роботи, наслідком якої є створення власної інноваційної методики та моделювання нового педагогічного досвіду;

– умінням учителя створити план розвитку своєї педагогічної діяльності та прогнозувати її.

Середній рівень готовності педагога до взаємодії з батьками дітей з особливими потребами характеризується:

– готовністю педагога опановувати нові педагогічні технології, виявленням бажання виділяти цілі і задачі власної пошукової інноваційної роботи, використовувати наявні досягнення в педагогічній інноватиці;

– не значним використанням педагогічних інновацій, впровадження яких не завжди приносить чітко усвідомлену задоволеність.

Низький рівень готовності педагога до взаємодії з батьками дітей з особливими потребами характеризується:

– відсутністю бажання здійснювати пошукову експериментальну діяльність;

– використанням педагогом у роботі традиційних прийомів і методів навчання;

- лише використання примусовому порядку методів інноваційної діяльності;
- низькою оцінкою педагогом своєї підготовленості і заперечення ним можливості позитивного впливу інноваційної діяльності на результати власної праці.

2.2. Результати констатувального етапу дослідження

З метою виявлення проблем практики реалізації принципу «Педагогіка партнерства» було проведено анкетування та аналіз виховних планів педагогів інклюзивних класів.

За результатами анкетування виявлено, що 55 % вчителів визнають, що їхніх знань недостатньо для ефективної організації роботи з батьками дітей з особливими потребами. Близько 45 % педагогів вважають, що головна їхня задача знайти спільну мову з дітьми з особливими потребами. А їхня співпраця з батьками дітей з особливими потребами зводиться, головним чином, лише до обов'язкових батьківських зборів та «зустрічей за бажанням батьків».

Аналіз планів виховної роботи педагогів виявив, що впровадження принципу «Педагогіка партнерства» здійснюється переважно на батьківських зборах, а не через інноваційні форми. Інші форми запровадження цього принципу якщо і здійснюються, то не мають системного характеру. Тому батьки ставляться сторожко, з недовірою.

Співпраця, включення, участь, навчання, партнерство – ці поняття зазвичай використовуються для визначення характеру взаємодій. Найбільш оптимальним є поняття – «партнерство», оскільки воно найбільш точно відображає ідеальний тип спільної діяльності батьків і фахівців. Партнерство передбачає майже повну довіру, обмін знаннями, навичками і

досвідом у бажанні допомоги дітям, які мають особливі потреби в індивідуальному і соціальному розвитку. Встановлення партнерських відносин вимагає часу і певних зусиль, досвіду, знань.

За результатами дослідження щодо готовності педагогів до впровадження інклюзивного навчання отримано наступні результати (див. таблицю 2.1.).

Таблиця 2.1.

**Результати дослідження рівнів готовності педагогів
до впровадження інклюзивного навчання**

Рівні	Кількість педагогів	%
Високий	-	-
Середній	32	55 %
Низький	26	45%

Високого рівня серед досліджуваної категорії педагогів не виявлено. Середній рівень виявлено у 45%. Основна ж більшість вчителів не готова до впровадження інклюзивного навчання. Отже, отримані результати свідчать про необхідність покращення професійної підготовки педагогічних працівників шляхом підвищення курсової підготовки.

За результатами дослідження щодо готовності батьків дітей з особливими потребами до впровадження інклюзивного навчання отримано наступні результати (див. табл. 2.2.).

Таблиця 2.2.

**Результати дослідження рівнів готовності батьків дітей з
особливими потребами до впровадження інклюзивного навчання**

Рівні	Кількість батьків дітей з особливими потребами	%
Високий	-	-
Середній	11	39,2 %
Низький	17	60,71%

Високого рівня серед батьків дітей з особливими потребами не виявлено. Середній рівень виявлено також у незначній кількості батьків (з 28 батьків – 11 довіряють педагогам й погоджуються на різні форми співпраці, що складає –39,2%). Основний же контингент склали батьки низького рівня (60,71%). Результати дослідження засвідчили про необхідність запровадження систематичної співпраці з батьками через інноваційні форми роботи.

За результатами дослідження щодо готовності батьків дітей, які навчаються разом з дітьми, які мають особливі потреби, щодо впровадження інклюзивного навчання отримано наступні результати (див. табл. 2.3.).

Таблиця 2.3.

Результати дослідження рівнів готовності батьків дітей, які навчаються з дітьми, які мають особливі освітні потреби

Рівні	Кількість батьків дітей, які навчаються разом з дітьми, які мають особливі потреби	%
Високий	-	-
Середній	19	63,3 %
Низький	11	36,7 %

В опитуванні прийняли участь 30 батьків дітей, які навчаються разом з дітьми, які мають особливі потреби. В результаті високого рівня, серед досліджуваної категорії батьків, не виявлено. Середній рівень склав 63,3%, низький – 36,7%. Результати дослідження показали, що загалом суспільство готове до прийняття осіб з особливими потребами. Варто тільки докласти певних зусиль державі і педагогам зокрема.

Таким чином, результати проведеного констатувального етапу дослідження засвідчили проблеми у роботі педагогів щодо впровадження принципу «Педагогіка партнерства» та перспективу подальшої роботи

уп'яти основних напрямках роботи: інформаційному, педагогічного спрямування, психологічному, медичному та соціально-правовому.

Висновки до другого розділу

У другому розділі роботи описано організацію експериментального дослідження, методика вивчення та результати проведеного констатувального етапу дослідження. Методика вивчення включала виділені нами показники рівнів готовності суспільства до впровадження інклюзивного навчання серед таких учасників: педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, батьків дітей з особливими потребами, батьків дітей, які навчаються з дітьми, які мають особливі потреби.

На підставі зазначеного схарактеризовано рівні готовності суспільства до впровадження інклюзивного навчання, підібрано опитувальники, за допомогою яких серед учасників виявлено наступні рівні готовності до співпраці: високий, середній, низький.

Визначення рівнів обізнаності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти з метою та завданнями впровадження інноваційних форм роботи з батьками дітей з ООП дало можливість виявити «білі п'ятна» у їхніх теоретичних знаннях для подальшого врахування під час підготовки фахівців у закладах вищої освіти та післядипломної педагогічної освіти. У середовищі батьків дітей з особливими потребами виявлено почуття страху щодо реакції суспільства на їхніх дітей, а у середовищі батьків дітей, які навчаються разом з дітьми з особливими потребами, – острах із-за необізнаності щодо впливу дітей з особливими потребами на поведінку дітей з так званою нормо типовою поведінкою.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКІВ У РОБОТУ З РОДИНАМИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

3.1. Модель забезпечення рівня готовності педагогічних працівників для використання інноваційних форм роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами

Для побудови моделі використання інноваційних форм роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами з'ясуємо сутність категорії системи, зазначаючи, що дане поняття грецького походження (systema – ціле, складене з частин) і означає упорядковану множину «компонентів, які являють собою структуровані і функціонально пов'язані між собою частини цілого». До загальних ознак феномену системи відносять: цілісність, структурність, функціональність, взаємозв'язок із зовнішнім середовищем, ієрархічність, цілеспрямованість і самоорганізацію. Розроблена нами модель забезпечення використання педагогічними працівниками закладів загальної середньої освіти інноваційних форм роботи з батьками дітей з особливими потребами розглядається у контексті педагогічної системи і передбачає об'єднання учасників педагогічного процесу, в якому висувається педагогічна мета і розв'язуються педагогічні завдання, спрямовані на встановлення зверхності принципу «Педагогіка партнерства» у роботі з батьками дітей з особливими потребами. Розроблена нами модель включає основні блоки та їх структурні елементи. Структура моделі представлена чотирма блоками: цільовим, діагностичним, змістовим та результативно-оцінювальним.

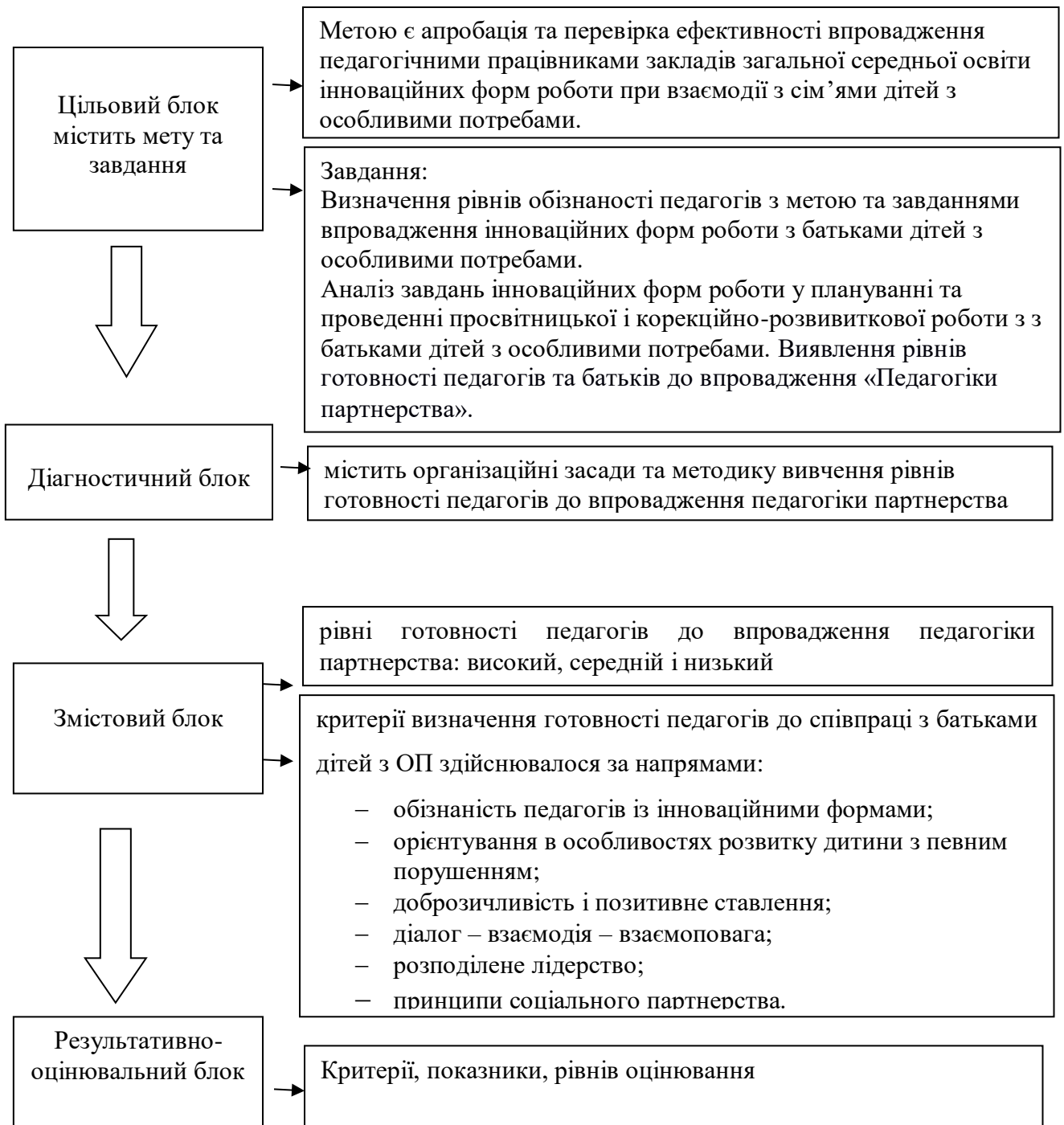

Рисунок 3.1. Модель забезпечення рівня готовності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти для використання інноваційних форм роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами

Цільовий блок містить мету, напрями роботи і завдання кожного із цих напрямів; діагностичний – організаційні засади та методику вивчення рівнів готовності педагогів до впровадження педагогіки партнерства;

змістовий – методичні особливості проведення кожного з напрямів роботи, критерії визначення готовності педагогів до співпраці з батьками дітей з ОП; результативно-оцінювальний – результати проведення діагностичних процедур для визначення ефективності експериментальної моделі, що детально представлено у підрозділі 3.3. Розкриємо сутність кожного із структурних компонентів моделі визначення готовності педагогів до впровадження педагогіки партнерства.

Метою експериментального дослідження стала апробація та перевірка ефективності впровадження інноваційних форм роботи при взаємодії з сім'ями дітей з особливими потребами.

Діагностичний блок містить організаційні засади та методику вивчення рівнів готовності педагогів до впровадження педагогіки партнерства, що детально було представлено у п. 2.1

Змістовий блок включає принципи і етапи побудови процесу взаємодії педагогічних працівників з родинами дітей з особливими потребами, а також виділені специфічні методи, прийоми, форми організації діяльності при впровадженні принципу «Педагогіка партнерства». Результативно-оцінювальний блок визначали за критеріями: обізнаність педагогів із інноваційними формами; орієнтування в особливостях розвитку дитини з певним порушенням; доброзичливість і позитивне ставлення; діалог – взаємодія – взаємоповага; принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) та рівнями: високий, середній та низький.

3.2. Методичні рекомендації педагогічним працівникам закладів загальної середньої освіти у роботі з батьками дітей з особливими освітніми потребами щодо реалізації партнерських відносин

На прикінцевому етапі експериментального дослідження, з метою з'ясування ефективності моделі готовності педагогічних працівників для використання інноваційних форм роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами, були запропоновані діагностичні завдання, аналогічні до використаних на констатувальному етапі експерименту. Результати формувального етапу дослідження засвідчили позитивні зрушення у рівнях сформованості за критеріями.

Під час роботи з родинами дітей з ООП педагогам слід бути дуже уважними, тому що ситуація у кожній з цих родин своя, особлива. І це вимагає індивідуального підходу не тільки до дитини з особливими потребами, а й до її батьків. Адже батьки мають індивідуальні потреби, підготовку, пріоритети. Одним підтримки треба більше, іншим – менше.

Аналізуючи форми роботи з батьками можна умовно сформулювати п'ять основних напрямків роботи: інформаційний, педагогічного спрямування, психологічний, медичний та соціально-правовий.

1. Інформаційний напрям. В ході цієї роботи батьки отримують всю необхідну інформацію про організацію навчання та виховання, життя і побуту дітей в освітньому закладі; про пільги і права дітей-інвалідів та їх сімей, що надаються державою та іншими організаціями, про обов'язки батьків.

2. Педагогічне спрямування. Батьки дізнаються від вчителя-дефектолога про правила організації мовного режиму вдома, правила організації домашніх занять, рекомендації щодо організації режиму дня,

прийоми активізації, залучення уваги, способи заповнення робочих зошитів і т.д.

3. Психологічний напрямок. Батькам надається інформація про особливості психічної діяльності дітей, їх поведінки. Вчитель і психолог знайомлять батьків з прийомами реагування на поведінкові проблеми вдома і з перспективами розвитку дитини.

4. Медичний напрям. Батьки дізнаються про причини і профілактику психоневрологічних захворювань, про неприпустимість застосування лікарських препаратів без призначення лікаря.

5. Соціально-правовий напрямок. В результаті роботи в цьому напрямку відбувається ознайомлення з юридичними обов'язками батьків перед дитиною, допомога в здійсненні контактів з органами опіки, правоохоронними, муніципальними, юридичними органами, а також збір інформації та складання «соціального паспорту» сім'ї.

Виходячи з напрямків роботи з батьками, школа обирає для себе найбільш доцільні аби надати необхідний досвід батькам, щоб ті стали менш залежними від фахівців, приймаючи рішення стосовно догляду за своїми дітьми з особливими потребами. Виходячи з усього вищесказаного, з огляду на проблеми, що виникають у сім'ях, де виховуються діти з особливими потребами, визначимо загальну мету роботи з батьками таких дітей: підвищення педагогічної компетенції батьків і допомога сім'ям з адаптації та інтеграції дітей з особливими потребами в суспільство.

Численні дослідження свідчать про те, що поява в сім'ї дитини з особливими потребами порушує сформовану життєдіяльність сім'ї: змінюється психологічний клімат, подружні стосунки. Батьки дитини, зіткнувшись в своєму житті з подібною ситуацією, відчують безліч труднощів. Деформація позитивного життєвого стереотипу, обумовлена народженням дитини з відхиленнями у розвитку, тягне за собою порушення, які можуть проявлятися на соціальному, психологічному

рівнях. Серед причин невисокої результативності корекційної роботи з сім'єю, можна назвати й особистісні установки батьків, які в психотравмуючій ситуації перешкоджають встановленню гармонійного контакту з дитиною і навколишнім світом. До подібних неусвідомлюваних настанов можуть бути віднесені:

- неприйняття особистості дитини;
- страх відповідальності;
- відмова від розуміння існування проблем у розвитку дитини, їх часткове або повне заперечення;
- віра в чудо;
- розгляд народження хворої дитини як покарання за що-небудь;
- порушення взаємовідносин у сім'ї після її народження.

Проблеми, які хвилюють батьків, можуть включати питання навчання і виховання дітей, формування у них правил поведінки, а також багато особистісних проблем, якими завантажено батьків дитини з ООП.

Під час реалізації індивідуального підходу педагога повинні бути готовими до того, що батьки, перебуваючи в різному психологічному стані, не завжди будуть відкриті для спілкування й отримання запропонованої допомоги. Саме тому школа має передбачити різні види спілкування та взаємодії між родинами і педагогами. Спілкування може відбуватися у письмовій формі або через особисті зустрічі. Наслідком цього спілкування стане набуття певних знань та умінь у взаємодії батьків зі своїми дітьми, що призведе до підвищення їх самоповаги. Працівникам школи дуже важливо налагодити зв'язок з батьками. Для цього треба ставитися до них як до колег або «стейкхолдерів», які замовляють послугу з надання знань у роботі з їхніми особливими дітьми. Тож, приймаючи рішення, доцільно радитися з ними, щоб вони не почувалися малокомпетентними.

Встановивши довірчі відносини вчителі отримують від родин інформацію особистого характеру, що дає педагогам змогу з'ясувати, в чому їм потрібна допомога. Нерідко буває так, що батьки заперечують надання особливої уваги їхній дитині. В цьому випадку школа мусить не нав'язливо, але послідовно заохочувати їх до участі в педагогічному процесі. Робити це, поширюючи інформацію фактичного характеру та уникаючи надання певних оцінок і висновків.

Запорукою довірливих відносин між школою і сім'єю є повага, некритичне ставлення (без критики) й емпатія.

Плануючи індивідуальну роботу з батьками дітей з особливими потребами працівники школи мають пройти психологічні тренінги або відвідати шкільного психолога аби визначити теми, які можна запропонувати родинам, які стидаються своєї дитини або тієї ситуації в яку вони потрапили. Пригадаємо ті емоційні стани, в яких перебувають батьки дітей з особливими потребами: гнів, неприйняття, шок, депресія і т.д.. Коли ж вони відчують з боку вчителя емпатію, вони охоче йдуть на контакт.

Педагоги повинні пам'ятати, що у батьків дітей з особливими потребами дуже розвинута інтуїція. Тому варто позитивно й відверто ставитися до батьків дітей, незалежно від їхніх особистих якостей аби збільшити ймовірність позитивного результату. Для цього вчитель не дає оцінок, не критикує, не здійснює тиску, а м'яко, делікатно заохочує родини до прийняття рішень, які допоможуть у вихованні та розвитку дитини з особливостями розвитку. В іншому випадку, коли вчитель не схвалює дії батьків стосовно дитини, це може призвести до відчуженості опору з їхнього боку.

В той же час педагоги мають пам'ятати про вислів: «Що занадто, то не здраво». Це означає, що виказуючи надмірну увагу батькам дітей з особливими потребами в середовищі інших батьків, але не звертаючи її

поза спільнотою, вчитель демонструє своє «справжнє обличчя» й відсутність співчуття. На жаль, зустрічаючись з такими людьми родини втрачають віру. І тому педагоги повинні бути готові до довготривалого налагодження відносин. Це можна віднести до особливих сімейних обставин. Загалом, спостерігаючи за реакцією батьків, учитель може визначити, чи достатньо ефективно він висловлює своє співчуття.

Саме від щирості фахівців залежить наскільки бажаною й відвертою буде з ними взаємодія батьків..

Одні родини повністю задоволені своєю взаємодією з усіма фахівцями, інші з частиною, але є й незадоволені. Незадоволення може бути викликане у випадках, коли батькам здається, що їхню точку зору не враховують, і це призводить до втрати довіри. Відсутність довіри до педагогів чи фахівців призводить до напружених стосунків і, як наслідок, відсутність позитивного результату у розвитку дитини з особливими потребами.

Для успішної взаємодії педагогів з сім'ями враховувалися наступні рекомендації:

- перед початком навчального року вчителю варто підготувати батьків дітей з нормотиповою поведінкою щодо ставлення до родин, де виховуються діти з особливими потребами;
- проаналізувати анкети й визначити рівень емпатії;
- якщо виявляються незадоволені присутністю дитини з особливими потребами або ті, хто побоюється негативного впливу дітей з особливими потребами на поведінку їхньої дитини, треба підібрати аргументи, щоб переконати їх у неправильній поведінці;
- треба наголошувати на цінності дитини постійно й послідовно, незалежно від її психофізичного розвитку. Те, як працівники школи говорять про дітей під час формального і неформального спілкування,

напрямку впливає на формування думки суспільства про цих дітей та їх родини;

– для батьків дуже важливим є хист учителів бачити різні аспекти особистості їхньої дитини, а не лише її академічну успішність (уміння звертати увагу на індивідуальний прогрес кожної дитини, а не порівнювати дітей і не виставляти когось одного як взірець для наслідування);

– не забувайте прислів'я «Стався до інших так, як хотів би, щоб ставилися до тебе». Тобто, намагайтеся зрозуміти батьків, які виховують дітей з особливостями в розвитку. Чимало з них сприймають цю ситуацію як покарання і тому їм дуже важлива підтримка. Поставте себе на їх місце. Батьки цінують зусилля педагогічних працівників, які намагаються зрозуміти, що означає мати дитину з особливими потребами (наприклад, необхідність домовлятися з чиновниками в системі загальної та спеціальної освіти). В той же час зустрічаються й такі, що сприймають турботу, як обов'язок суспільства надавати увагу й пільги лише їхнім потребам. В таких випадках педагогу треба шукати підтримки вже у батьків з такими ж проблемами, але з іншим сприйняттям;

– незважаючи на соціальний прогрес, для багатьох думка оточуючих залишається найважливішим фактором у житті родини. Саме тому деякі батьки «ховають» своїх «особливих» дітей. Тому педагогічним працівникам треба постійно моніторити ситуацію щодо культурних та релігійних вподобань сімей, які проживають на території обслуговування їхнього закладу;

– Закон «Про освіту» 2020 року надає можливість щорічно проходити курси підвищення кваліфікації й, до того ж, самостійно обирати їх тематику. Тому не бійтеся, а прагніть до пізнання нового аби йти у ногу з часом. За допомогою ефективних програм підвищення кваліфікації школи можуть допомогти своїм працівникам замислитися над культурною основою власної системи переконань стосовно дітей та їхніх родин, а

також щодо впливу цих переконань на міжособистісні взаємини. Значний вплив на культуру справляють приналежність до певного покоління, соціальне становище, освіта, професія, а також інші чинники. Такий підхід до професійного вдосконалення допоможе вчителям використовувати своєрідні «культурні лінзи», через призму яких потрібно формулювати належні висновки;

– не намагайтеся нав'язувати власну думку батькам опираючись на свою освіту. Як вже згадувалося, одним із психологічних станів, в якому перебувають батьки дітей з особливими потребами, є «почуття провини» за народження такої дитини, невчасне звернення до лікарів та запущення хвороби, прогалини в знаннях. Тож будьте людяними, умійте бачити індивідуальність, боріться зі стереотипами. Деякі батьки вважають, що є вчителі, які судять про них і роботу з дітьми лише за фактом наявності у їхньої дитини відхилень у розвитку. Часто педагоги схильні до поспішних узагальнень, а не варто;

– не забувайте, що створення партнерських відносин дуже кропітка й наполеглива праця. Тому, якщо ви ухвалили рішення про створення спільної з батьками команди, будьте готові до того, що, можливо, вам не вдасться долучити всіх, але дайте їм якийсь час, не полишайте цю справу;

– плануючи час для зустрічей будьте більш гнучкими у виборі часу та можливостей батьків;

– спробуйте залучати громадські організації у роботі з батьками дітей з особливими потребами. На жаль, досить часто, родини, які виховують дітей з особливими потребами, бувають неповними. Це означає, що для відвідування зборів, один з батьків, який виховує дитину, має її з кимось лишити. Саме тут у нагоді можуть стати представники ГО. І завдання вчителя прорахувати цю ситуацію, щоб діяти на випередження;

– завжди враховуйте думку й виявляйте зацікавленість до мети, визначеної батьками щодо дитини. Деякі педагоги володіють прекрасними

вміннями скорочувати психологічну відстань між батьками і фахівцями. Ці вчителі можуть створити атмосферу, в якій батьки не почувуються ніяково. Вчителі досягають цього за допомогою використання відповідного стилю спілкування. Однак, іноді у відносинах спостерігаються прояви, які батьки називають «синдромом експерта»;

- домовтеся з батьками, в який спосіб вони хочуть обмінюватися з вами інформацією. Сучасні можливості техніки надають можливість постійної і, навіть, безконтактної взаємодії. При цьому, я наголошую, залишається важливість стійких контактів з людиною, котра добре знає дитину та її індивідуальні особливості;

- адміністрації закладів необхідно поцікавитися у батьків, з якими працівниками школи вони хотіли б підтримувати зв'язок, як часто, яким чином (беручи участь у різних зустрічах, телефоном, за допомогою письмових повідомлень). Крім того, згодом уявлення батьків щодо контактів зі школою можуть змінюватися з урахуванням різних чинників, пов'язаних зі змінами в житті сім'ї. Деякі батьки вважають ефективною формою відвідини вчителями помешкань учнів. Адже такі відвідини дітей у домашній обстановці, на їхню думку, можуть допомогти вчителям побачити здібності вихованців, яких вони не виявляють у школі. Але, і це не рідко, спостерігається й зворотнє. Тому варто пояснити причину й необхідність відвідування спираючись, перш за все на інтереси дитині, а не на професійні зобов'язання;

- під час спілкування користуйтеся зрозумілою для всіх мовою, а не використовуйте психологічні й педагогічні терміни і поняття;

- постійно оновлюйте форми батьківських зустрічей. Не зупиняйтеся на обов'язкових офіційних щорічних батьківських зборах. Краще влаштовувати регулярні зустрічі з певної тематики, на яких відводити час для вирішення нагальних проблем і питань. Так зустрічі-збори

запам'ятаються цікавими історіями та смішними анекдотами, а не сварками щодо оцінювання, ремонту і т.і;

– інклюзія це пристосування шкільного середовища, в усіх його сферах, до потреб кожної дитини. Саме тому, розробляйте довгострокові плани загальношкільної роботи, яка передбачає участь усіх дітей. Таким чином, навчання у звичайних класах, за відповідної підтримки, стане нормою для всіх здобувачів освіти з порушеннями розвитку;

– досить часто вчителі уникають присутності батьків у класі. Насправді ж один із найефективніших способів залучення їх до навчально-виховного процесу – запросити до класу. Це дає їм змогу ознайомитися із сучасними стратегіями роботи з дітьми, які вони потім зможуть використовувати вдома задля закріплення результатів. Тому задача працівників шкіл правильно скеровувати дії батьків, ефективно використовувати їхню присутність;

– карантинні обмеження, викликані пандемією, поставили перед адміністрацією закладів, педагогами і батьками нові завдання щодо навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в цей період. Тож треба наперед прораховувати чи зможете ви працювати окремо саме з цією дитиною. Яким чином(офлайн чи онлайн)? Як на це можуть відреагувати батьки?;

– як у роботі з дітьми ми розробляємо правила класу, так і у роботі з батьками ми повинні розробити правила щодо реагування на конфліктні ситуації, уміння домовлятися, надавати підтримку не чекаючи на прохання. Можна, навіть, розробити певні загальні рекомендації щодо роботи з дітьми. Ці рекомендації можна роздати батькам або вивісити на дошці оголошень;

– також можна заготовлювати персональні листи з конкретними вказівками та рекомендаціями, які віддавати на зустрічах з членами родин дітей з особливими потребами, щоб не привертати загальної уваги на

труднощі певної дитини, не бентежити батьків або просто не витратити час на пояснення перед загалом.

Крім того і педагогам, і батькам треба пам'ятати про те, що будь-яка дитина, а, тим більше особлива, може мати різницю між біологічним та психологічним віком. Тому, перш ніж почати застосовувати до дитини з особливими потребами певні методики чи рекомендації, слід виявити рівень психологічної зрілості дитини, що характеризується високим ступенем розвитку таких якостей і процесів, як:

- сформованість прийомів ігрової діяльності;
- розвиток соціальних емоцій і достатній рівень морального розвитку;
- розвиток уяви;
- достатній рівень наочно-образного мислення;
- достатній рівень пам'яті, уваги;
- достатній рівень мовлення, спостережливості;
- адекватна самооцінка.

Тому в першу чергу треба починати роботу з формування позитивного пізнавального інтересу до навчальної діяльності, розкрити її зміст, потім залучати дітей до розв'язання практичних та пізнавальних завдань; у ході роботи обов'язково підкреслювати досягнення дітей, підбадьорювати та підтримувати інтерес постановкою все нових і нових завдань та питань.

В той же час ми розуміємо, що не всіх дітей з особливостями розвитку ми можемо зацікавити розповідями, дослідями, яскравими наочними матеріалами. В такому випадку, спочатку треба визначити коло інтересів, а вже потім шукати. Це важливо знати, щоб виховувати пізнавальні інтереси на основі вже наявних та запобігти нерівномірному розвитку здібностей.

Причинами цього можуть стати:

- неправильно сформоване позитивне чи негативне ставлення до навчання.
- неправильно організована в родині чи в школі навчальна діяльність: відсутність трудового виховання, відсутність особистого розкладу, відсутність робочого місця, безлад у домі.

Багато хто погодиться зі мною в тому, що досить часто дитині з особливими потребами не подобається вчитися. А так як родина є основною функцією у формуванні ставлення дитини до навчання, то батьки повинні виявляти інтерес до навчальних занять своєї дитини, перевіряти, як вона виконує домашні завдання, допомагати виконувати складні справи, організовувати активний відпочинок.

У своїй роботі, під час проведення дослідження, використовували такі форми співпраці з батьками дітей з особливостями психофізичного розвитку:

- семінари-практикуми для набуття практичних навичок з виховання дітей (як читати книгу, готувати руку дитини до письма);
- батьківські збори, на які можна запросити лікаря, психолога, юриста, дитячого письменника.
- батьківські конференції, які можна завершити спільним концертом дітей, членів їх сімей;
- папки-пересувки, в які вкладаються тематичні статті – для залучення батьків до читання педагогічної літератури;
- пропаганда педагогічних знань у формі виставки дитячих робіт;
- рольові ігри, тренінги;
- спільні заняття з дітьми (вечори відпочинку, спортивні свята і розваги, участь в підготовці вистав, лялькового театру, виставок тощо)
- групові або індивідуальні консультації;
- бесіди.

Напрацьовано багато нових форм роботи педагога з сім'єю дитини з ООП, а саме: проектування (розроблення сімейних проектів); створення батьківської кімнати (наприклад, «Сімейна світлиця») для зустрічей з мамами і татами; обладнання куточка «Для допитливих дітей і дбайливих батьків»; випуск на допомогу батькам рукописного журналу «Сімейна сторінка»; проведення спільно з родинами свят і днів народжень; портфоліо – допоможе краще пізнати дитину, її реальні можливості, динаміку змін [3]. Одним із найефективніших способів залучення батьків до навчально-виховного процесу є запрошення в клас. Це дає батькам можливість ознайомитися з сучасними технологіями роботи з дітьми, які вони потім зможуть використовувати вдома. Щоб надати батькам позитивний досвід роботи з дітьми в класі, педагогу потрібно діяти в такій послідовності:

- обрати один з видів діяльності, який можна продемонструвати;
- коротко пояснити батькам мету заняття і схему його проведення;
- запросити батьків попрацювати в кабінеті;
- пояснити батькам, що заняття має проходити невимушено, у вигляді гри; доцільно підкреслити, що не слід акцентувати увагу на результаті, на перемозі.

У дитинстві найбільше значення має сам процес навчання, а не кінцевий результат [1].

Отже, для успішної інклюзії в умовах загальноосвітньої школи необхідно враховувати наступні фактори: командний підхід; задоволення індивідуальних освітніх потреб дітей; співпраця з батьками; створення сприятливої атмосфери в дитячому колективі [3].

З метою ефективної взаємодії з сім'ями дітей з ООП педагогічним працівникам важливо враховувати наступні рекомендації:

- опирайтеся на цінності дитини та її сильні сторони;

- намагайтеся зрозуміти батьків, прислухайтеся до їхньої точки зору, приймайте їхню позицію;
- вмійте бачити в дитині індивідуальність, незалежно від наявних недоліків розвитку;
- пам'ятайте: всі члени команди індивідуального супроводу дитини мають рівний статус;
- домовляйтеся з батьками про обмін інформацією щодо розвитку дитини вдома і в навчальному закладі;
- боріться зі стереотипами;
- не шкодуйте батьків, це заважає ефективній взаємодії;
- спільно з батьками вирішуйте проблеми і плануйте подальшу діяльність;
- у разі заперечення сім'єю необхідності особливої уваги до їх дитини, надавайте інформацію фактичного характеру і уникайте готових оцінок і висновків;
- пояснюйте батькам, що навчання і виховання їхніх дітей відбувається тільки невеликими кроками, але систематично [2; 4].

Рекомендуємо педагогам у роботі з батьками дітей з особливими потребами звертатися до наступної нормативної бази:

Відповідно до нормативно-правової бази щодо інклюзивного навчання – Закону України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання» (№ 1324 – VII від 5 червня 2014 року), Закону України «Про освіту» – стаття 19 «Освіта осіб з особливими освітніми потребами {Стаття 19 в редакції Закону № 463-IX від 16.01.2020}» та стаття 20 «Інклюзивне навчання» — відомо, що для навчання та виховання дитини з особливими потребами у закладі загальної середньої освіти створюється команда психолого-педагогічного супроводу. Постійними учасниками цієї команди обов'язково повинні бути батьки дитини або її законні представники. Але треба, щоб вони не просто були, а

займали активну позицію. Відомо також і те, що не всі батьки погоджуються на співпрацю. Налагодження співпраці ось головне завдання, яке постало перед нами. Тому ми використовували практичні поради американської дефектологині Крістін Рів. У своїй статті вона зібрала поради щодо того, як зробити з батьків справді партнерів. Наводжу їх для подальшого використання спільнотою.

1. Надавайте чітку інформацію, що відбувається у класі. В ракурсі Концепції Нова українська школа доволі буде сказати про «Портфоліо дитини». Адже надавати чітку інформацію – означає не порушуючи конфіденційності повідомляти інформацію про досягнення кожної дитини, а не лише з особливими потребами. Це підніме Ваш авторитет в очах батьків і дитини з особливими потребами, і дітей з нормо типовою поведінкою.

2. Передавайте батькам приклади для домашньої роботи. Звісно, за тією ж Концепцією НУШ, домашні завдання в початковій ланці відмінені аби не перевантажувати дітей. Та педагог має донести батькам дитини з особливими потребами думку про те, що щоб краще відбувалась соціалізація їхньої дитини в середовищі її однолітків, вони повинні не просто повторювати з нею шкільний матеріал, а, навіть, пропрацювати його наперед.

3. Говоріть батькам про успіхи. Їхня мотивація – це рушійна сила всього процесу. Виходячи з попередньої рекомендації хочу сказати, що так як батьки докладають дуже багато зусиль для досягнення результату, то хвалити і говорити про успіхи дитини треба в першу чергу їх. Адже саме вмотивовані батьки являються вашими головними партнерами й однодумцями. Не забувайте підкріпити свої слова роботами дитини або фото, які б відображали позитивні зміни в її діяльності.

4. Повідомляйте погані новини особисто. Ця норма стосується при спілкуванні з батьками усіх дітей, а не лише з особливими потребами.

Повідомляючи погані новини обов'язково придумайте план дій для вирішення проблеми.

5. Зберігайте копії інформації, яку ви надсилаєте додому. Це забезпечить вам безпечність у спілкуванні з батьками і допоможе в аналізі та подальшому плануванні своєї роботи.

6. Не дозволяйте, щоб з батьками спілкувався тільки асистент дитини. Адже вони тоді отримуватимуть лише суб'єктивну інформацію і ситуація в класі виглядатиме однобоко. Долучайтеся до цієї розмови самі й запрошуйте інших фахівців.

7. Не зводьте все до понять «хороший» / «поганий» день. Уникайте загальних фраз. Аргументуйте свою думку фактами або тими ж фото, думкою іншого фахівця.

8. Ніколи не приховуйте погані новини від батьків. Адже рано чи пізно про це все рівно стане відомо. І тоді довіра батьків буде втрачена. А ще гірше, якщо це нашкодить дитині.

9. Не дотримуйтеся правила «Я почну розмову, тільки якщо мене запитують». Ми пам'ятаємо, що не всі батьки з задоволенням йдуть на контакт. Тому не чекайте, що до вас звернуться. Зробіть це першими.

10. Не очікуйте, що батьки будуть розповідати вам абсолютно все. Завжди залишайте їм місце для помилки чи недомовки. Тому щоб доцільно спланувати свою роботу користуйтеся тестами та анкетуванням. Це надасть вам можливість часто, швидко й об'ємно збирати потрібну інформацію.

Перелічені постулати, на мою думку, стосуються не лише батьків дітей з ООП, а й всіх інших батьків.

3.3. Методичні рекомендації батькам, які виховують дитину з особливими освітніми потребами щодо їх участі в освітньому процесі під час реалізації педагогіки партнерства

У своїй роботі ми наголошуємо батькам на те, що постійна незадоволеність з їхнього боку може призвести до виникнення тривожності – особистісної особливості дитини з особливими потребами. Такий емоційний стан може стати наслідком постійного незадоволення батьків, тимчасових труднощів дитини у навчанні, страх зробити щось погано, неправильно.

Постійний стан тривожності може призвести до зниження самооцінки у особливих дітей. Як наслідок відбувається й зниження успішності. Дитина, і без того маючи особливості психофізичного розвитку, стає об'єктом підвищеної негативної уваги. Бажання її уникнути підштовхує дитину стати непомітною, у неї з'являється невпевненість у своїх силах. Це призводить до ряду інших особливостей:

- небажання приймати рішення,
- виконувати дії за алгоритмом
- діяти лише за вказівками, зразками та настановами,
- острах виявити власну ініціативу,
- формальне засвоєння знань, умінь, навичок та способів дій.

В певний момент батьки чи вчителі помічають негативні зміни у поведінці дитини. Починають виявляти причини й більше зосереджуються на спілкуванні з нею. Але це лише підсилює емоційний дискомфорт і виникає замкнене коло: несприятливі особистісні особливості дитини відображаються на її навчальній діяльності, низька результативність діяльності викликає відповідну реакцію оточуючих, а ця негативна реакція, в свою чергу, підсилює особливості дитини, які виникли. Тому, щоб розірвати це коло, ми радимо батькам змінити установки та оцінки, тобто,

за окремі недоліки дитину з особливими потребами треба не карати, а допомогти позбутися цих труднощів, зокрема і у навчанні. Саме так можна знизити рівень її тривожності й цим посприяти успішному виконанню навчальних завдань.

На мою думку, батькам варто пам'ятати, що у спілкуванні з дитиною, яка має особливості розвитку, не можна робити вигляд, що ми їх не помічаємо. Але кожного разу, по можливості і в залежності від порушення, привертати увагу дитини на досягнення схожих на неї.

Тому радимо батькам завжди пам'ятати про наступне:

- не сприймайте «особливість» вашої дитини як покарання.
- спробуйте позбутися почуття провини. В наш час існує безліч фахівців, які пропонують свої послуги подібного характеру. Або ж займайтеся самоосвітою. Це допоможе позбутися даної проблеми та зробить спілкування з фахівцями більш конструктивним.
- не забувайте про особливість своєї дитини, але й не жалійте її через те, що вона не така як всі.
- дбайте про розвиток цілеспрямованості. Для цього можна використовувати візуалізований розклад або картки Пекс для візуальної комунікації. Батькам не завжди очевидно, для чого він, як почати його застосовувати, і чи варто взагалі тим заморочуватись. Що ж являє собою візуальний розклад? Говорячи максимально просто, це послідовність картинок, фотографій, слів або чисел, які відображають етапи якихось подій або занять, налагоджують комунікацію.
- незважаючи на розвиток дитиноцентризму у суспільстві не робіть дитину з особливостями розвитку центром, навколо якого всі крутяться і все відбувається. Привчайте її до думки, що ваша увага потрібна й іншим членам вашої родини.
- не забувайте про свій зовнішній вигляд та психологічний стан. Постійно знервовані, втомлені батьки, навіть при всьому небажанні цього,

викликатимуть у дитини почуття вини. Що може негативно вплинути на її психологічний стан.

– не намагайтеся захистити дитину від обов'язків і проблем. Якщо психофізичний стан дитини дозволяє, то покладіть на неї обов'язки по виконанню певних домашніх справ. Це допоможе розвинути у дитини уміння піклуватися про інших.

– цікавтесь думкою дитини під час вирішення певних проблем. Це надасть їй досвіду самостійного вирішення їх у майбутньому та привчатиме до відповідальності за прийняття певних рішень.

– дитина з особливостями розвитку не повинна відчувати себе такою. Тому їй також треба давати якісь доручення. Вони, звісно, повинні бути в міру можливостей дитини. Тобто батьки повинні розуміти, що надаючи спроможне з можливостями завдання, вони підвищують самооцінку дитини і її віру в свої можливості.

– наступна думка, до якої педагоги повинні підвести батьків, це розуміння того, що дитина, навіть з особливими потребами, яка здатна піклуватися про інших, зможе допомогти і собі.

Щоб втілити в життя вищезгадані рекомендації батькам можна скористатися рекомендаціями наведеними нижче.

Дії при появі труднощів у набутті навичок письма:

– щоб вчасно помітити, що у дитини затруднення з письмом, треба частіше перевіряти її зошит. При виявленні цієї проблеми треба з допомогою педагога визначити, що саме викликає ці труднощі: поганий почерк, повільне письмо, недописування, неправильне написання літер, порушена диференціація звуків тощо;

– за рекомендаціями варто звернутися до дитячого психолога, дефектолога чи логопеда;

– отримавши у дефектолога, логопеда пораду та певні завдання, потрібно виконувати їх разом з дитиною щодня по 20–25 хвилин.

Дії при появі труднощів у набутті навичок читання:

– пам'ятайте, що найкраще спонукає до певної дії дитину власне особистий приклад батьків. Тому частіше читайте книжки самі у присутності дітей та, безпосередньо, їм. Знайте, що навіть якщо дитина не дивиться на вас у даний момент, у неї все рівно відкладається стереотип про те, що читати книжки це цікаво, загальноприйнято, а не покарання, як декому здається;

– не намагайтеся зрозуміти мову дитини такою, як вона є. Завжди слідкуйте за правильністю вимови звуків, виправляйте і вимагайте правильного повторення;

– постійно приділяйте увагу розвитку зв'язного мовлення, збагачуйте словниковий запас. Для цього обговорюйте все, що відбувається довкола. Не зупиняйте дитину, яка хоче щось запитати, обговорити, розповісти, мотивуючи це власною втомою. Адже багаторазова заборона говорити, вимагання створити тишу може призвести як до замовкання, так і до замкнення у собі або виникнення, того ж таки, емоційного стану тривожності;

– зверніть увагу. Якщо є порушення вимови звуків та утруднення в опануванні навичками читання, то краще не намагатися самостійно виправити вимову звука, а звернутися до логопеда;

– під час опанування навичкою читання не треба вимагати аби дитина читала тільки вголос. Нехай читає й про себе, але обов'язково обговорюйте прочитане одне – два речення в залежності від особливостей вашої дитини. До того ж корисно щоденно читати вголос лише всього кілька хвилин для відпрацювання темпу та закріплення навичок читання;

– будь-яка робота дає позитивні результати лише під час її систематичного повторення. Тому читати з дитиною треба щодня; нехай починаючи з одного речення; по черзі – продовжуючи один – одного;

- пам'ятайте й те, що щоб дитині цікавіше було читати треба запропонувати їй обрати книгу на свій смак;

- не забувайте заохочувати дитину та переконувати її в тому, що труднощі в оволодінні навичками читання можна та потрібно подолати.

Дії при набутті рівня освіченості:

- стимулювати пізнавальну активність;
- не просто подавати нові знання для заучування, а контролювати їх засвоєння, щоб вони стали знаннями, якими дитина зможе оперувати, скористатися;

- постійно спиратися на життєвий досвід дитини та її зв'язок з реальним життям;

- дбати про розширення кругозору дитини не лише на дидактичному матеріалі (настільних іграх, книжках, фільмах), а й за допомогою різних життєвих ситуацій;

- вчити дитину розповідати про те, що побачила, почула, прочитала; попросити переказати зміст твору, казки, мультфільму спочатку за допомогою орієнтовних питань, а потім самостійно. Вчити виділяти головну думку сюжету, називати дійових осіб, події;

- не допускати однобічного розвитку особистості дитини.

Так як головне завдання для родинного виховання дитини з особливими потребами це її гармонійний розвиток, соціалізація та підготовка до самостійного життя, то батькам треба взяти собі до уваги такі рекомендації:

- важливо створити у сім'ї здоровий спокійний мікроклімат, сповнений взаємоповаги;

- головний фактор – наявність спільної мети, інтересів, уподобань. Для досягнення позитивного результату в родині має панувати атмосфера взаємодопомоги, щирості, тепла, справжньої турботи;

– взаємоповага це один з чинників довіри, який надає дитині можливість діяти самостійно;

– довіра сприяє самовихованню дитини, її самовдосконаленню. Відверті, довірливі стосунки між батьками й дітьми роблять мікроклімат у сім'ї благополучним;

– в сім'ях, де виховуються діти з особливими потребами обов'язково є організація життя: режим, обов'язки, вимоги, участь у домашній роботі, піклування про меншого чи слабшого;

– узгодження і єдність усіх сімейних вимог .

Дотримуючись основних умов виховання дітей, батьки повинні дотримуватись таких правил:

Незважаючи на інвалідність дитини, не варто ставитися до неї як до дитини з особливими потребами, яка потребує спеціального навчання, виховання та догляду. З власного досвіду роботи з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку хочу сказати, що чим менше ми акцентуємо увагу на їхньому стані при виконанні певного завдання, тим більше й якісніше вони намагалися його виконати.

Не відмовляйтесь від допомоги таких спеціалістів як дефектолога, психолога, реабілітолога, логопеда. Саме використовуючи їхні спеціальні рекомендації, поради та інструкції поступово і цілеспрямовано ви зможете:

- навчати свою дитину: різних способів спілкування, основних правил поведінки
- розвивати навички самообслуговування;
- формувати вміння долати стреси;
- розвивати виявлені спеціалістами творчі здібності дитини.

Дитина повинна відчувати себе в середовищі емоційної безпеки, тому:

– виховуйте її в атмосфері любові, поваги та добра;

– встановіть у своїй сім'ї правила, дотримання яких допоможе стабілізувати поведінку дитини;

– позбудьтеся всіх елементів, які викликають страх у вашої дитини чи емоційний дискомфорт.

Не ховайтеся від усього світу, не обмежуйте спілкування дитини лише власною персоною. Навпаки, намагайтеся записатися до груп підтримки і взаємодопомоги. Це полегшить відчуття ізоляції, емоційної тривоги. Серед людей з подібними проблемами швидше можна знайти однодумців. З якими можна поділитися як своїми успіхами так і проблемами.

Ніхто з батьків дитини з особливими потребами не бажав би їй такої долі. Але коли це вже сталося, то треба навчитися:

– сприймати свою дитину такою, як вона є;

– поважати її;

– не намагатися її змінити «переробити»;

– заохочуйте її до пізнання нового і радійте разом з нею успіхам;

– спонукайте до навчання й пізнання через гру;

– спілкуйтеся з дитиною, слухайте її, спостерігайте за нею;

– не зациклюйтеся на її слабких сторонах, зосередьтеся на сильних властивостях;

– не кричіть на таку дитину, не погрожуйте їй і не вдавайтеся шантажу. Використовуйте прохання дотримуватися інструкцій, як найдієвіший спосіб ефективного впливу на неї.

Виховання та розвиток дитини з особливими потребами завжди відбувається лише за певних обставин, лише під впливом інших осіб. Кожному, хто виховує дитину з особливими потребами, треба пам'ятати слова великого вченого І. Павлова: "...Ніщо не залишається непорушним, а все завжди може змінитися на краще. Аби тільки були створені відповідні умови". Соціальне середовище і суб'єктивний

індивідуальний розвиток дитини з ООП вимагає створення нових моделей поведінки, які така дитина може скопіювати з своїх ровесників. Тому завжди варто пам'ятати про гарний і поганий зразок. Але при цьому не оберегати від поганого зразка, а пояснювати, що в ньому поганого і чому так робити не можна.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі були розглянуті питання, які допомогли прийти до висновку, що для реалізації педагогіки партнерства, як основного інноваційного методу у роботі педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти з батьками дітей з особливими освітніми потребами використовувалися специфічні методи, прийоми, форми організації діяльності при впровадженні принципу «Педагогіка партнерства».

Тож, педагогічним працівникам треба пам'ятати, що для успішної реалізації педагогіки партнерства (інклюзії), як основного інноваційного методу у роботі з батьками дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладу загальної середньої освіти, необхідно враховувати командний підхід, тобто співпраця між фахівцями та батьками; задоволення індивідуальних освітніх потреб дитини з ООП; створення сприятливої атмосфери в дитячому колективі.

Аналізуючи вищесказану інформацію, ми приходимо до висновку про те, що найголовнішими учасниками команди супроводу дитини з особливими потребами є, все ж таки, її батьки. Те, наскільки вони усвідомлюють свою значущість, і вказуватиме на результат навчання, виховання та соціалізації дитини.

ВИСНОВКИ

1. Результати теоретичного аналізу засвідчили необхідність глибокого вивчення питання взаємовідносин педагогічних працівників з батьками дітей з особливими освітніми потребами. Вивчивши стан досліджуваної проблеми в теорії і практиці спеціальної та інклюзивної освіти, дійшли висновку, що впровадження та застосування принципу «Педагогіка партнерства» у взаємодію між усіма учасниками освітнього процесу можна здійснити лише шляхом його широкого обговорення педагогічною спільнотою та громадськими об'єднаннями, впровадженням у практику роботи закладів загальної середньої освіти.

2. Вивчення стану практики закладів загальної середньої освіти на предмет партнерської взаємодії проводилося серед таких учасників освітнього процесу: педагогічні працівники, батьки дітей з особливими освітніми потребами, батьки нормотипових дітей. Показниками вивчення обрано такі: обізнаність педагогів із інноваційними формами; орієнтування в особливостях розвитку дитини; доброзичливість і позитивне ставлення один до одного; діалог – взаємодія – взаємоповага; принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність, обов'язковість виконання домовленостей). Оцінювання відбувалося за трьома рівнями: високим, середнім і низьким.

3. Результати констатувального етапу дослідження засвідчили 55 % педагогічних працівників, які мають низький рівень знань щодо ефективної партнерської взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу. 45 % (середній рівень) педагогів вважають, що головне їхнє завдання у партнерській взаємодії знайти спільну мову з дітьми з особливими освітніми потребами. Високого рівня досліджуваного показника на цьому етапі не виявлено, що склало 0%.

Результати дослідження рівнів готовності батьків дітей з особливими освітніми потребами до партнерської взаємодії виявили також відсутність високого рівня (0%). Середній рівень склав 39,2%, низький – 60,71%. Результати дослідження готовності батьків нормотипових дітей до партнерської взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу засвідчили 0% – високого, 63,3% – середнього, 36,7% – низького рівнів. Отже, потребує цілеспрямована робота щодо налагодження партнерських стосунків серед педагогів і батьків дітей з особливими освітніми потребами.

Якісний аналіз проведеного анкетування дозволив виявити такі проблеми, як: недостатній рівень обізнаності щодо налагодження партнерських стосунків між учасниками освітнього процесу та відсутність повної довіри один до одного, що породжує виникнення нічим не обґрунтованих страхів як у педагогів, так і у батьків.

4. За результатами констатувального етапу дослідження нами було розроблено авторську модель забезпечення рівня готовності педагогічних працівників до використання інноваційних форм роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами, що складалася з чотирьох блоків: цільового, діагностичного, змістового та результативно-оцінювального.

Інноваційною формою взаємодії педагогічних працівників з батьками дітей з особливими освітніми потребами визначено «Педагогіку партнерства». Вона передбачає реалізацію просвітницької і корекційно-розвиткової роботи за допомогою специфічних методів, прийомів, форм організації цієї діяльності. Напрямами роботи виділено такі: інформаційну, педагогічну, психологічну, медичну та соціально-правову.

5. За результати проведеного експериментального дослідження розроблено методичні рекомендації для педагогічних працівників та батьків дітей з особливими освітніми потребами у напрямі порад щодо вирішення педагогічних і соціальних проблем. Визначено, що співпраця з батьками є ключовим елементом в створенні середовища, де діти

почуватимуться щасливими та захищеними, відчуватимуть підтримку родини та зможуть максимально розвивати свій потенціал. В цьому середовищі педагогічні працівники та батьки мають співпрацювати, що сприятиме соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

Перспективою подальшого наукового пошуку є впровадження інших інноваційних форм роботи та визначення й обґрунтування психологічних механізмів при взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу з метою подальшої соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батьківські збори: шляхи до партнерства та співпраці: методичний посібник для вчителів початкових класів / уклад: О. В. Пагава, Я. О. Чернишова. Харків «Друкарня Мадрид», 2018. 96
2. Бенилова С.Ю. Доброзичливі погляди на спілкування з дітьми / Двадцять одна ситуація із практики дитячого психіатра й психотерапевта. Москва: Прометей. 2002. 48 с.
3. Бенилова С. Ю. Особливі діти – особливе спілкування / Рекомендації для батьків. Москва, Гном і Д, 2001. 20 с.
4. Борівський В. Проблеми психолого-педагогічної підготовки вчителя до роботи в сучасній школі. Рідна школа. 2002. № 3. С. 22-26.
5. Буркова Л. Ключ до управління: Класифікація педагогічних інновацій як елемент механізму керування інноваційним процесом в освіті. Директор школи, ліцею, гімназії. 2000. № 1. С. 31-37.
6. Воронцова Т.В. Вчимося жити разом. Посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» (основна і старша школа) /Т.В. Воронцова, В.С. Пономаренко та ін. Київ: Алатон, 2017. 376 с.
7. Галецька І.І. Психологічні проблеми сім'ї з неповносправною дитиною. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. Київ, 2001. 256с.
8. Гамрецький І.С. Інтеграція людей з особливими потребами у суспільство як прояв ціннісного і толерантного ставлення до людей / І.С. Гамрецький, О. В. Столяренко, О.В. Столяренко. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2012. № 9. С. 27-39.

9. Гітун Н.І. Проблема формування у суспільстві позитивного ставлення до осіб з обмеженими фізичними і розумовими можливостями. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2015. № 12. С. 10-25.
10. Грицюк Н. Г. Діти з порушеннями психофізичного розвитку. Поради батькам. *Дефектолог*. 2008. №12. С.45-58.
11. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене : наук.-метод, посіб. А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук. Київ : Видавнича група «Атопол», 2011. 274 с. (Серія «Інклюзивна освіта»),
12. Дегтяренко Т.М. Корекційно-управлінська діяльність: стратегія управління: монографія. Суми: Університетська книга. 2011. 403с.
13. Допоможемо батькам бути педагогами і психологами: методичний посібник. Кременчук. 2008. 92 с.
14. Закон України від 05.06.2014 № 1324-VII «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання». URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>(дата звернення: 15.11.2021).
15. Закусило О.Ю. Вільхова-Марчук Н.В. Прикладні аспекти соціальної роботи з сім'ями, що мають дітей з особливими потребами. Сучасні проблеми навчання, виховання та інклюзії людей з особливими потребами. Розділ I. С. 76–82.
16. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні : тренінгові модулі. Київ, 2011. 132с.
17. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник/ За заг.ред.Л.І.Даниленко. Київ.2007. 128с.
18. Инклюзивное образование: Методическое пособие для непрерывного обучения дидактических кадров, работающих в области инклюзивного образования детей / Галина Булат, Родика Соловей,

- Вера Балан [и др.]; коорд.: Домника Гыну; Проект «Интеграция детей с ограниченными возможностями в общеобразовательные школы», Fondul de Investiții Sociale din Moldova, LUMOS (Protecting Children. Providing Solutions). Кишинев : Б. и.. Часть 1. 2016. 168 р.
- 19.Кизимович О.С. Соціально-педагогічна та психологічна допомога дітям і молоді з особливими потребами та їхнім батькам /. КизимовичО.С, НіжащаІ.О., ГерасимовН.М..*Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. Київ, 2003. № 33. С. 103-109
- 20.Климонтович Є. Ю. Робота з батьками як частина корекційної роботи логопеда в умовах амбулаторного прийому. *Аутизм і порушення розвитку*». Москва.2004. № 2. С. 18-24
- 21.Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: науково-методичний посібник. Видання доп.та перероб. Київ. 2008. 126 с.
- 22.Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ: Самміт-Книга, 2009. 326 с.
- 23.КолупаєваА.А. Інклюзивне навчання: вибір батьків Харків: Ранок. 2018. 56с.
- 24.Колупаєва А. А. Методологічні та стратегічні виміри освіти дітей з особливими потребами у контексті освітнього реформування .А. А. Колупаєва .Особлива дитина: навчання і виховання. 2018. №1(85). С. 7
- 25.Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади: Монографія.Київ: Педагогічна думка. 2007. 458 с.
- 26.Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю. ратифікована Законом України від 16.12.2009.№ 1767-VI.

27. Конвенція ООН про права дитини. Конвенція ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 р. №789-ХІІ (789-12).
28. Конвенція про права людей з інвалідністю. Конвенцію ратифіковано Законом України від 16.12.2009. № 1767-VI.
29. Концептуалізація інклюзивної освіти та його контекстуалізація в рамках Місії ЮНІСЕФ: технічний путівник. Київ: Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), 2014. 94с.
30. МиколаСкиба, спеціальн для Нової української школи Педагогіка партнерства та як зрозуміти що вона є у школі/ М.Скиба [Електроннийресурс]. – Режимдоступу: <https://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstva-shho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/#>
31. Миронова С.П. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені І. Огієнка, 2016. 164 с.
32. Миронова С. П. Робота фахівців з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2017. №9. 170с.
33. Негода С. Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності Негода С. [Електроннийресурс]. – Режим доступу: http://terra0432.blogspot.com/2015/04/blog-post_29.html
34. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ : 2018. 252 с.
35. Оксенюк О. Соціальний супровід сім'ї дитини з особливими потребами, *SocialWorkandEducation*. 2018. Vol. 5. No.1. С. 38-46.
36. Оржеховська В.М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології і моделі. Харків. 2007. 192 с

37. Особливості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Вісник інклюзивної освіти. / Савчук Л. А., Юхимець І. В. Рівне: РОІППО, 2013. 53 с.
38. Про освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2018. URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 15.11.2018).
39. Про повну загальну середню освіту від 16 січня 2020 № 463-IX. Дата оновлення: 02.10.2021, підстава - 1709-IX URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 15.11.2021).
40. Порошенко М.А Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
41. Практичні комунікаційні кейси в інклюзивному освітньому середовищі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2019. 111 с
42. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: навчально-методичний посібник/упоряд. Колупаєва А. А. Київ. 2010. 144 с.
43. Про реабілітацію інвалідів в Україні від 06.10.2005 № 2961-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>
44. Петренко С. М. Взаємодія з сім'ями вихованців з особливими освітніми потребами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svitppt.com.ua/vihovna-robota/vzaemodiya-z-simyami-vihovanciv-zosoblivimi-osvitnimi-potrebami.html>.
45. Прикладні аспекти соціально-педагогічної роботи з батьками дитини з особливими освітніми потребами Педагогічні науки «Молодий вчений» № 2 (42). лютий, 2017

46. Савчук Л. А., Юхимець І. В. Особливості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Вісник № 4 НДЛ інклюзивної освіти. Рівне: РОІППО, 2013. 53 с
47. Скворцова С. О. Професійно-комунікативна компетентність учителя початкових класів: монографія. Одеса. Абрикос Компани. 2013. 290 с.
48. Соловйова Т. Г. Соціально-педагогічні основи роботи з батьками дітей з особливими потребами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.05. Київ, 2009. 23 с.
49. Соловйова Т. Г. Соціально-педагогічні основи роботи з батьками дітей з особливими потребами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.05. Київ, 2009. 23 с.
50. Софій Н. З, Кавун Ю. М. Посібник для батьків і педагогів з обстоювання та захисту прав дітей з особливими освітніми потребами та громадської діяльності. – Київ. 2006. 141 с.
51. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю. Резолюція. Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН від 20.12.1993.
52. Таранченко О, М. Соціальне інтегрування: ключовий концепт інклюзії О. М. Таранченко. Особлива дитина: навчання і виховання. 2017. №3 (83). С. 7—15
53. Цуркан Л. Форми роботи з батьками // Директор школи. 2010. №5. С. 56-59.
54. Шевцов А. Г. Сім'я і дитина в умовах інклюзивної освіти / Шевцов А. Г., Романенко О. В., Ханзерук Л. О, Чеботарьова О. В. Київ: Слово, 2013. 112 с.
55. Яковенко І. О, Чорна В. Л. Комплексна система конструктивної взаємодії «родина – дитина – школа» у навчанні та вихованні дитини з особливими освітніми потребами. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка: науковий збірник. 2020. Том 4. № 30. С. 305-309.

ДОДАТОК

Додаток А

**Анкета для опитування батьків дітей з особливими освітніми потребами,
які навчаються в класах ЗНЗ, де запроваджено інклюзивне навчання**

Шановні батьки!

Однією із соціальних проблем, що потрібно розв'язати, є поліпшення умов рівного доступу до якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, починаючи від дошкільного навчального закладу до отримання професійної освіти, щоб ці молоді люди у подальшому житті були благополучні та успішні.

Пропонуємо Вам відповісти на запитання анкети моніторингового дослідження стану інклюзивної освіти. Уважно прочитайте кожне запитання та поставте позначку «+» в квадратик поруч з обраним варіантом. Заповнювати анкету потрібно тільки ручкою.

Анкета анонімна. Результати опитування будуть використані тільки в узагальненому вигляді. Після заповнення анкети віддайте її інтерв'юєру, або класному керівнику в заклеєному конверті.

- 1. Скільки років Ваша дитина навчається в класі з інклюзивним навчанням:**
1 1-2 роки; 2 3-4 років; 3 5-6 років;
4 7-8 років; 5 більше 9 років.
- 2. Ваша дитина навчається в:**
1 Початковій школі; 2 Середній школі (5-9 клас); 3 Старшій школі (10-11 клас).
- 3. Чи задоволені Ви тим, що Ваша дитина навчається у загальноосвітній школі?**
1 Так; 2 Ні; 3 Важко відповісти.
- 4. Ваша дитина:**
1 відвідує навчальний заклад;
2 навчається на дому.
- 5. Чи є в класі асистент вчителя, який допомагає Вашій дитині під час навчання?**
1 Так; 2 Ні; 3 Дитині не потрібен.
- 6. Чи задоволені Ви створеними умовами в школі, які забезпечують успішне навчання та розвиток Вашої дитини?**
1 Так; 2 Багато чого не вистачає; 3 Забезпечення відсутнє.
- 7. Чи забезпечена Ваша дитина необхідним спеціальним обладнанням в навчальному закладі?**
1 Так; 2 Багато чого не вистачає; 3 Забезпечення відсутнє.
- 8. Чи бере Ваша дитина участь у навчально-виховних заходах (свята, змагання, конкурси)?**
1 Так; 2 Ні; 3 Частково; 4 Важко відповісти.
- 9. Чи хотіли б Ви пройти навчання з проблем виховання, реабілітації Вашої дитини?**
1 Так; 2 Ні; 3 Важко відповісти.
- 10. Чи ознайомлено Вас з висновками та рекомендаціями психолого-медико-педагогічної комісії (що зафіксовано у витягу з протоколу засідання ПМПК) щодо Вашої дитини?**
1 Так; 2 Ні; 3 Важко відповісти.
- 11. Чи має Ваша дитина спеціально розроблений індивідуальний план навчання?**
1 Так; 2 Ні; 3 Важко відповісти.
- 12. Чи надають Вашій дитині підтримку/допомогу однокласники?**
1 Так; 2 Ні; 3 Важко відповісти.
- 13. Чи має Ваша дитина дружні стосунки з однокласниками?**
1 Так; 2 Ні; 3 Інше _____
- 14. Чи узгоджено індивідуальний план навчання Вашої дитини?**

<i>Позначте</i>	14.1.	14.2. 3	14.3. 3	14.4.
-----------------	--------------	----------------	----------------	--------------

**Анкета для опитування батьків, діти яких навчаються в інклюзивних
класах разом з дітьми з особливими освітніми потребами**

Шановні батьки!

Однією із соціальних проблем, яку потрібно розв'язати, є поліпшення умов рівного доступу до якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, починаючи від дошкільного навчального закладу до отримання професійної освіти, щоб ці молоді люди у подальшому житті були благополучні.

Пропонуємо Вам відповісти на запитання анкети моніторингового дослідження стану інклюзивної освіти. Уважно прочитайте кожне запитання та поставте позначку «+» в квадратик поруч з обраним варіантом відповіді на кожне запитання. Заповнювати анкету потрібно тільки **ручкою**.

Анкета анонімна. Результати опитування будуть використані тільки в узагальненому вигляді. Після заповнення анкети, віддайте її інтерв'юєру, класному керівнику в заклеєному конверті.

Щиро дякуємо Вам за співпрацю!

1. Ваша дитина навчається в:

1 Початковій школі (1-4 клас); 2 Середній школі (5-9 клас) 3 Старшій школі (10-11 клас)

2. Скільки років Ваша дитина навчається в класі з інклюзивним навчанням:

1 1-2 роки; 2 3-4 років; 3 5-6 років;

4 7-8 років; 5 більше 9 років.

3. Чи задоволені Ви, що Ваша дитина навчається в інклюзивному класі?

1 Так; 2 Ні; 3 Важко відповісти.

4. Чи вважаєте Ви, що якісну освіту мають отримувати всі діти, незалежно від їхніх індивідуальних якостей або проблем?

1 Так; 2 Ні; 3 Важко відповісти.

5. Чи надає Ваша дитина підтримку/допомогу однокласникам з особливими освітніми потребами?

1 Так; 2 Ні; 3 Важко відповісти.

6. Чи має Ваша дитина дружні стосунки з однокласниками з особливими освітніми потребами?

1 Так; 2 Ні; 3 Інше _____

7. Ваше ставлення до того, що Ваша дитина навчається в інклюзивному класі?

1 Позитивне; 2 Негативне; 3 Задоволені частково; 4 Байдуже.

8. Чи потрібно з Вашою дитиною проводити бесіди з питань толерантного ставлення до людей з особливими потребами?

1 Так; 2 Ні; 3 Важко відповісти.

9. Чи будете Ви підтримувати процес запровадження інклюзивного навчання у Вашій школі?

1 Так; 2 Ні; 3 Важко відповісти.

10. Чи хотіли б Ви дізнатися більше про спільне навчання з дітьми з особливими освітніми потребами?

1 Так, прослухав би лекцію, бесіду в школі;

2 Так, хотів би дізнатися про новини реформи освіти на батьківських зборах;

3 Так, потрібну інформацію шукаю самостійно;

4 Ні, мене не турбує ця проблема;

5 Ні, не маю на це часу;

11. Як запровадження інклюзивної освіти у Вашій школі може вплинути на Вашу дитину:

1 Знизиться рівень якості освіти;

2 Позитивно, сприятиме набуттю життєвих навичок;

Анкета для опитування вчителів початкових класів, класних керівників 5-11 класів ЗНЗ, де запроваджено інклюзивне навчання

Шановний колего!

Це опитування не є перевіркою Вашої діяльності. Організатори та виконавці дослідження гарантують Вам повну конфіденційність. Уважно прочитайте кожне запитання та поставте позначку поруч з обраним варіантом. Заповнювати анкету потрібно тільки **ручкою**. Від повноти та щирості Ваших відповідей залежить прийняття рішень щодо запровадження інклюзивного навчання у навчальних закладах.

Щиро дякуємо Вам за співпрацю!

1. Ваш стаж роботи в класі, де запроваджено інклюзивне навчання:

1 1-3 роки; 2 4-5 років; 3 6-10 років; 4 більше 10 років.

2. Ви є вчителем, класним керівником:

1 Початкової школи; 2 Середньої школи (5-9 клас); 3 Старшої школи (10-11 клас);

3. Скільки учнів у Вашому класі:

1 10-15 учнів; 2 16-20 учнів; 3 21-25 учнів; 4 більше 25 учнів.

4. Скільки учнів з ООП навчається у Вашому класі?

Кількість учнів в класі	
Кількість учнів з ООП в класі	
З них:	
1. відвідують навчальний заклад	
2. навчаються за індивідуальною програмою/планом на дому	
3. Інше (вказіть форму навчання)	

5. Чи працює у Вашому класі асистент вчителя?

- 1 Так, посада передбачена штатним розписом;
 2 Так, посада передбачена штатним розписом на декілька класів;
 3 Так, на засадах волонтерства;
 4 Ні, немає потреби;
 5 Ні, посада не передбачена штатним розписом.

6. Учні з ООП Вашого класу мають однаковий вид порушень:

1 Так; 2 Ні.

7. Учні з ООП Вашого класу мають однаковий вік з іншими учнями класу:

1 Так; 2 Ні.

8. Чи всі учні з ООП, які навчаються у Вашому класі мають висновки та рекомендації ІРЦ?

Кількість учнів з ООП в класі	
З них:	
1. мають рекомендації та висновки ІРЦ та навчаються за індивідуальною програмою/планом	
2. навчаються за індивідуальною програмою/планом за рекомендаціями педагогічного колективу, не мають висновків ПМПК	
3. Інше (вказіть, як саме)	

9. Чи ознайомлені Ви з висновками та рекомендаціями ІРЦ учнів з ООП Вашого класу?

1 Так; 2 Ні; 3 Частково.

10. Чи беруть учні з ООП участь:

10.1. У навчальній діяльності під час уроку:

1 Так; 2 Ні; 3 Іноді.

10.2. У навчально-виховних заходах (свята, змагання, конкурси):

1 Так; 2 Ні; 3 Іноді.

11. Чи бере сім'я дитини з ООП участь:

11.1. У навчально-виховних заходах (свята, змагання, конкурси):

1 Так; 2 Ні; 3 Іноді.

11.2. У навчальній діяльності (напишіть, як саме) _____

(Допомагає як асистент, відвідують уроки, допомагають під час гігієнічних процедур, допомагають пересуватися)

13. Чи займаються учні з ООП Вашого класу по індивідуальній навчальній програмі? 1 Так; 2 Ні. (Перейдіть до запитання 14)**14. Чи узгоджена індивідуальна навчальна програма для учнів з ООП:**

Позначте одну відповідь у кожному стовпчику	14.1. Затверджена та узгоджена з пед.колективом	14.2. З батьками учнів з ООП	14.3. З профільними спеціалістами	14.4. З проф. спеціалістами(не працівниками ЗНЗ)
1. Так;	1 ☐	1 ☐	1 ☐	1 ☐
2. Ні;	2 ☐	2 ☐	2 ☐	2 ☐
3. Частково;	3 ☐	3 ☐	3 ☐	3 ☐

15. Чи ведеться індивідуальний навчальний план для учнів з ООП у Вашому класі?
1 Так; 2 Ні. (Перейдіть до запитання 17)**16. Чи узгоджено індивідуальний навчальний план для учнів з ООП:**

Позначте одну відповідь у кожному стовпчику	16.1. Затверджена та узгоджена з пед.колективом	16.2. З батьками учнів з ООП	16.3. З профільними спеціалістами	16.4. З проф. спеціалістами(не працівниками ЗНЗ)
1. Так;	1 ☐	1 ☐	1 ☐	1 ☐
2. Ні;	2 ☐	2 ☐	2 ☐	2 ☐
3. Частково;	3 ☐	3 ☐	3 ☐	3 ☐

17. Чи обговорюється індивідуальний план навчання учнів з ООП кожні півроку:

Позначте одну відповідь у кожному стовпчику	17.1. Затверджена та узгоджена з пед.колективом	17.2. З батьками учнів з ООП	17.3. З профільними спеціалістами	17.4. З проф.спеціалістами (не працівниками ЗНЗ)
1. Так;	1 ☐	1 ☐	1 ☐	1 ☐
2. Ні;	2 ☐	2 ☐	2 ☐	2 ☐
3. Частково;	3 ☐	3 ☐	3 ☐	3 ☐

18. Хто із спеціалістів здійснює супровід учнів з ООП під час навчання у Вашому класі?

Позначте одну відповідь у стовпчику	18.1. Працівник ЗНЗ	18.2. Працівник іншої установи	Позначте одну відповідь у стовпчику	Працівник ЗНЗ	Працівник іншої установи
1. Психолог	1 ☐	1 ☐	7. Сурдопедагог	1 ☐	1 ☐
2. Соц. педагог	2 ☐	2 ☐	8. Реабілітолог	2 ☐	2 ☐
3. Мед.працівник	3 ☐	3 ☐	9. Офтальмолог	3 ☐	3 ☐
4. Лікар ЛФК	4 ☐	4 ☐	10. Психотерапевт	4 ☐	4 ☐
5. Логопед	5 ☐	5 ☐	11. Ортопед;	5 ☐	5 ☐
6. Дефектолог	6 ☐	6 ☐	12. Тифлопедагог	6 ☐	6 ☐
13. Інші				7 ☐	7 ☐

19. Яким чином урегульовано надання послуг спеціалістами з інших установ?

- 1 Надають послуги за угодою про партнерство;
 2 Надають послуги на волонтерських засадах;
 3 За надання послуг сплачують батьки дітей з ООП;
 4 Залучаються у рамках проектної діяльності;

20. Значте, з яких установ навчальний заклад залучає спеціалістів для супроводу учнів з ООП: _____ (Поліклініка, реабілітаційний центр, спеціальний ЗНЗ тощо)**21. У зв'язку із запровадженням інклюзивного навчання, які форми підвищення професійного рівня Вам запропоновано:**

1 Семінари, тренінги, круглі столи;

2 On-line конференції;

3 Методичні об'єднання;

4 Курси ПК на базі ІППО;

5 Самоосвіта;

6 Конференції;

22. Які проблеми потрібно вирішити для ефективного запровадження інклюзивного навчання у Вашому навчальному закладі?

Дякуємо за співпрацю!